

Uit

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Kolonitiden

En komparativ analyse av norske og danske lærebøker om kolonialisering og kolonitiden

Tobias Stein Eilertsen

Masteroppgave i [HIS-3980] ... Mai 2017

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
1.1	Problemstilling.....	2
1.2	Nyere debatt.....	4
1.3	Lærebøker og læreplanmål	5
1.4	Kilder	7
2	Teori	9
2.1	Historiedidaktikk og historiesyn.....	9
2.2	Begrepsbruk.....	12
3	Metode.....	14
3.1	Modell for komparativ modell.....	14
4	Nasjonenes kolonihistorie	17
4.1	Norge	17
4.2	Danmark	19
4.3	Likheter og ulikheter mellom Danmark og Norge	24
4.4	Oppsummering	27
5	Koloniseringen	29
5.1	Norge	29
5.1.1	Egen historie.....	29
5.1.2	Sentrale begrep og årsaksanalyser.....	34
5.1.3	Fokusområder.....	35
5.1.4	Oppsummering	38
5.2	Danmark	39
5.2.1	Egen historie.....	39
5.2.2	Sentrale begrep og årsaksanalyser.....	41
5.2.3	Fokusområder.....	42
5.2.4	Oppsummering	44
6	Avkolonisering	45
6.1	Norge	45
6.2	Danmark	47
6.3	Oppsummering	48
7	Komparativ analyse og diskusjon	50
7.1	Komparativ analyse	50
7.1.1	Strukturelle rammer.....	50
7.1.2	Historisk analyse av kolonisering	51
7.1.3	Historisk analyse av avkoloniseringen.....	52

7.2	Diskusjon.....	53
8	Konklusjon.....	57
9	Litteratur.....	59

1 Introduksjon

Vårt syn på fortiden påvirkes av en rekke forskjellige faktorer. Faghistorikere har ofte forskjellige og konkurrerende analyser i sin forståelse av fortiden, gjerne preget av forskjellige faghistoriske metoder eller ideologiske tilnærminger. Den tyske *historikerstreit* på 1980-tallet om hvordan naziperioden (1933-1945) i Tyskland skulle forstås er et godt eksempel på hvordan man i et nasjonalt fagmiljø kan være rykende uenige om forståelsen av fortiden, selv om det er enighet om de historiske faktaene (Jarausch 1988:285-289). Disse faghistoriske uenighetene overføres også gjerne videre til allmennheten både gjennom offentlig debatt og gjennom læreplanen i skolen.

Verdiene og holdningene i den tidsepoken vi selv lever i påvirker også hvordan fortiden fortolkes og analyseres. Kolonitiden på 1800-tallet sees på annerledes i dag enn den for eksempel gjorde for 80 år siden. Historiefaget har også en sterk tilknytting til nasjonalstaten og har vært brukt for å bygge nasjonen gjennom å etablere en felles forståelse for fortiden (Oftedal Telhaug, Asbjørn Mediås and Aasen 2006). Det er heller ikke urimelig å forvente at samfunnet man lever i påvirker den historiske forståelsen. I Norge er fokuset mye sterkere på 2.verdenskrig enn på 1.verdenskrig, fordi Norge som stat ikke var en aktiv aktør under 1.verdenskrig. I Frankrike derimot er 1.verdenskrig en vel så stor hendelse som 2.verdenskrig.

Kolonisering og avkolonisering er historiske hendelser som det fortsatt er stor faglig og offentlig debatt om (Arrouas 2016). Kolonitiden påvirker samfunn og geopolitiske hendelser den dag i dag. Skulle vi ha sammenlignet hvordan kolonisering fremstilles i franske lærebøker kontra i norske lærebøker ville vi utvilsomt ha funnet ut at det var en forskjell både i dybde og den historiske forståelsen. Et slikt studie ville ha funnet ut at om nasjonalstaten har vært en direkte aktør i en kontroversiell historisk hendelse vil det tolkes forskjellig enn dersom man ikke var en aktør. Dessuten er det franske og norske samfunn ulikt på en rekke områder. Men hva skjer om en stat har vært en mer indirekte aktør? Påvirkes for eksempel den danske forståelsen av kolonitiden av at Danmark har vært en kolonimakt? Hvordan forholder man i Norge seg til en fortid hvor norske aktører har vært til dels svært delaktige, men hvor Norge ikke var en egen nasjonalstat?

Vel 200 år er gått siden Norge brøt ut av unionen med Danmark (1380-1814). Det norske riksrådet ble avskaffet alt i 1536 og all politisk ledelse ble flyttet til København. Historiker Knut Mykland har skrevet at selv om Norge fikk formell status som eget rike med innføringen

av eneveldet i 1660, er det vanskelig å se Norge som en likeverdig part i unionen og som en selvstendig stat (Mykland 1986:228). Oppfatningene av den maktbalansen og disse 434 årene, vil trolig være ulikt i norsk og dansk historieoppfatning og formidling, men faktum er i hvert fall at Kongeriket Danmark-Norge koloniserte over hele verden i denne perioden. Oppfatning av deltakelse og formidling av dette vil være ulikt, samtidig mener jeg den store kolonifortellingen, særlig med imperialismen og ”kappløpet om Afrika” med kolonisering og avkolonisering bør være nokså likt på grunn av de mange likhetene mellom Danmark og Norge i dag som samfunn, både historisk og politisk. *Dette er bakgrunnen for at jeg i denne oppgaven vil gjøre en komparativ analyse av norske og danske lærebøker i historiefaget med fokus på kolonitiden.*

1.1 Problemstilling

Historie blir først et eget undervisningsfag på videregående skole, derfor vil jeg ta for meg norske og danske læreverk brukt på videregående skole og se komparativt på omfang, mengde og periodisering i forhold til kolonitiden. Hva er likt og hva er ulikt. Jeg vil gi en nøyere bakgrunn om landenes egen delaktighet i kolonitid, så se på læreverkene hva som er tatt med og hva som er utelukket. Etter det vil jeg se på hvordan kolonitiden er formidlet forøvrig og se på likheter og forskjeller i danske og norske læreverk, for å se hvilket narrativ som gis til den neste generasjon om dette fenomenet som varte i flere hundre år.

Allerede i 1620 ervervet det danskeide Ostindiske handelscompagni kolonier i India og like etter eneveldet ble innført i 1666 fikk Danmark-Norge sin første koloni i Afrika ved Gullkysten, dagens Ghana, som blir omtalt som ”den første danske koloni” (Rostgaard and Schou 2010:10). I unionstiden hadde Danmark-Norge kolonibesittelser i Europa, Nord-Amerika, Afrika og Asia. De fleste koloniene ble avvirket eller solgt på midten av 1800-tallet, mens Dansk Vestindia i Karibia bestående av øyene St. Thomas, St. Jan og St. Croix (dagens U.S. Virgin Islands) ble solgt til USA i 1917 (Boje 1996:191). Salget innebar også at USA anerkjente Danmarks krav på Grønland (Brimnes 2015). Det markerte slutten for dansk kolonitid utenfor kontinentet allerede for 100 år siden. Det særlige tilfellet med Grønland, som hadde kolonistatus til 1953, vil bli berørt i oppgaven.

Danmarks koloniavvikling skjedde lenge etter båndene til Norge var brutt, og det vil trolig være et betydelig større fokus på de danske koloniene i de danske lærebøkene enn i de norske. Samtidig forventer jeg at formidlingen av kolonitiden for øvrig, der Danmark og Norge var lite eller ikke involvert, vil være nokså lik.

Danmarks første kolonier ble altså opprettet flere hundre år før Norge fikk sin selvstendighet, men Danmark-Norge ble den første av de store kolonimaktene som forbød slavehandel med effekt fra 1803. Selv om man ikke kan snakke om Norge som en kolonimakt, var norske skip, særlig i andre halvdel av 1700-tallet, en stor del av skipsfarten til de dansk-norske koloniene (Hansen 2012:39). Det finnes mange eksempler på nordmenn som kjøpte slaver fra danske kolonier til eget bruk hjemme i Norge, blant annet fortellingen om den 13 år gamle slaven Adam som ble kjøpt fra Karibia i 1782 for 300 riksdaler til kjøpmannen Hans Herlofsen (Kjerland and Bang 2002:11).

De senere år har det kommet stadig flere artikler om nordmenns deltakelse i denne perioden. Flere nordmenn tjent grovt på utnyttelse av varer og mennesker i afrikanske kolonier (Rånes 2016:18). Selv om Norge ikke var en kolonimakt, var det mange nordmenn som nøt godt økonomisk av å være en del av dette utnyttelsessystemet. Spørsmålet er om dette er noe som har fått tilstrekkelig eller noe plass i lærebøkene.

Kirsten Alsaker Kjerland har skrevet om norsk tilstedeværelse i Afrika, blant annet i Kenya, der nordmenn bosatte seg alt på 1800-tallet. Hun mener at hun har ”avlivet myten om at ”alle” nordmenn som dro til Afrika før bistandsepoken, var misjonærer” (Kjerland 2010:15) . Kjerland har forsket på og skrevet om nordmenn i koloniale Afrika og slår fast at ”Nordmenn fulgte i sporene av europeisk kolonialisme og utnyttet til det fulle de muligheter som bød seg” (Kjerland 2010:251). Danmark har en fortid hvor den danske stat var et imperium og en kolonimakt, og den norske oppfatning var at de var underlagt dansk kontroll. De følte seg diskriminert av styret i København og behandlet som en koloni, noe Kåre Lunden har skrevet om i sin artikkel om *Norsk nasjonalisme 1770-1814* (Feldbæk 1992:422).

Det er naturlig å forvente at Danmarks egen kolonihistorie får mer plass i danske lærebøker enn i norske lærebøker, men påvirker det hvordan den øvrige kolonihistorien blir presentert? Dette omhandler hovedsakelig de europeiske kolonistormaktene; Storbritannia, Frankrike, Nederland, Belgia og Tyskland og i liten grad Norge eller Danmark. Det er forventet at andre viktige internasjonale historiske hendelser hvor verken Norge eller Danmark var direkte part som den franske revolusjon, industrialisering eller 1.verdenskrig fremstilles relativt likt i de respektive lærebøkene. Er dette tilfellet med kolonitiden? Jeg vil se konkret hva som tas med og utelukkes i bøkene og også på hendelser som utelukkes og hvorfor.

1.2 Nyere debatt

For å finne ut av hvordan vi har kommet hit i dag, til dagens lærebøker, vil jeg først se på hva historiedidaktikk er. Jeg vil se på teoretisk utvikling i akademisk skriving om Afrika og jeg vil ta for meg lærebøkene, se på de store trekkene, hva som blir omtalt om kolonitiden og hva er hovedfokuset. Viser det seg at de norske og danske lærebøkene er skrevet ut fra læreplanmål som er nokså like, bør også resultatet være nokså likt i mengde og omfang i lærebøkene, med det tidligere forbeholdet om at Danmark trolig vil ha med mer om sine egne kolonier. Det er da viktig at jeg tar for meg læreplanverkene K06 i Norge og Gymnasiereformen 2005 i Danmark, for å se på hvordan rammene har blitt gitt for utforming av bøkene som har kommet i ettertid.

Ser man på Norges rolle i de siste tiår som fredsmekler og demokratisk stat, har utvilsomt det nasjonale selvbildet til nasjonen vært viktig. I boken *Norsk utenrikspolitikk etter 1814* skriver forfatter og historiker Roald Berg om ”sosial sikkerhet” i norsk utenrikspolitikk. ”Den delen av utenrikspolitikken som gjeld hjelp til fattige deler av verda, bistandspolitikken, både er ei moralsk plikt – for å rette opp skadane etter den europeiske imperialismen – og norsk realpolitikk, fordi mindre fattigdom kan minske internasjonal spenning” (Berg 2016:8-9). Historiker Olav Riste har skrevet om ”misjonærimpulsen” i norsk utenrikspolitikk etter 1960. Tidlige utenriksminister Jonas Gahr Støre (utenriksminister 2005-2012) snakket om å ”gjøre en forskjell” og det har vært viktig for Norge å ”gjøre en forskjell” i de fattige delene av verden på humanitært og idealistisk grunnlag i mange årtier. ”Slik kan Noreg heve seg opp til ei moralsk stormakt og verte synleg i verdenspolitikken” (Berg 2016:14). Dette sporer tilbake i historien. ”Alt på Riksforsamlinga på Eidsvoll i 1814 vart det snakka om Noregs ”udvortes” fortid”, skriver Berg i boken og viser blant annet til hvordan nordmenn har fått viktige posisjoner i store internasjonale organisasjoner, som da Trygve Lie ble generalsekretær i FN i 1946, Gro Harlem Brundtland fikk tilsvarende stilling i verdens helseorganisasjon (WHO) i 1998, og Torbjørn Jagland ble generalsekretær i Europarådet i 2009 (Berg 2016:10-11).

At Norge er en nasjon uten kolonial fortid, uten den mørke siden av historien, kan ha vært nyttig til relasjoner til andre land. Selv om Norge ikke var en selvstendig stat eller en kolonimakt, var det norske aktører med, særlig i tiden da Norge var underlagt Danmark fram til 1814. Det var også norske aktører i det koloniale systemet etter båndene mellom Danmark og Norge ble brutt. Spørsmålet er om nyere synspunkt som framhever norske aktørers rolle har fått noe nedslag i lærebøkene.

1.3 Lærebøker og læreplanmål

I denne oppgaven kommer jeg til å belyse særlig Danmark-Norges rolle i kolonitiden mer dyptgående enn i selve lærebøkene for å få en oversikt over hva som utelates i lærebøker. I den komparative analysen vil jeg sammenligne oppdaterte lærebøker: *Tidslinjer 1* og *Tidslinjer 2* (2011) fra Aschehough forlag i Norge og det nye norske læreverket *I ettertid – lærebok i historie for VG2 og VG3* (2016) også fra Aschehough forlag. På dansk side vil jeg bruke den oppdaterte og reviderte *Fokus – kernestof i historie*-serien med bøkene *Fra antikken til europæisk ekspansjon* og *Fra opplysningstid til europæisk integration*. Denne utvelgelsen har kommet på bakgrunn av kontakt jeg har hatt med flere av de aktuelle forfatterne og ulike forlag i både Danmark og Norge.

Jeg vil også bruke de nye og reviderte læreplanmålene fra dansk og norsk side, samt oppdatert historieskriving om nasjonenes egen historie. I tillegg vil jeg trekke inn den aktuelle samfunnsdebatten om kolonitiden som er pågående, særlig i Danmark, for å se om det har påvirket hva som tas med i bøkene.

I undersøkelsen og kontakten med danske forlag i forbindelse med denne oppgaven, fikk jeg også uoppfordret tilsendt boken *Kultur møder i dansk kolonihistorie*, som er et supplerende verk på omlag 200 sider med flere aspekter ved Danmark som kolonimakt. Til hvert kapittel er det relevante og samtidige kildetekster i tillegg til tekstene som er bygget kronologisk opp.

I den danske skolen er det ikke et pensum for faget i historie i den videregående skolen. ”Det er op til den enkelte lærer og institution at vælge hvilke undervisningsmaterialer, herunder bøger, der anvendes. Det er visse indholds krav, men disse kan opfyldes med anvendelsen af flere forskellige materialer/bøger”, skriver fagkonsulent ved Undervisningsministeriet i Danmark, Christian Vollmond i en e-post til undertegnede.

Supplerende litteratur vil alltid være viktig i undervisning og kanskje er nettopp dette verket brukt i veldig stort omfang. Samtidig vil alltid hovedoppslagsverket man bruker i skolen, på mange måter være et hovednarrativ og boken som gir oversikten over de viktigste hendelsene i historien, før man går inn på mer spesifisert litteratur. Det er likevel viktig å ta inn elementer fra dette tilleggsverket, selv om det er hovedverket som vil analyseres, ettersom det er det som er sammenlignbart.

I skolen er det omtrent ti år siden både Norge og Danmark fornyet utdanningsvesenet. Norge fikk Kunnskapsløftet i 2006, mens Danmark satt i verk Gymansiereformen i 2005. Begge

reformene er revidert i 2013 og i oppgaven vil de oppdaterte reformene i stor grad være tatt i bruk. Om måloppnåelsen for historiefaget bruker danskene ord som ”dokumentere, analysere, forklare, reflektere, innsamle, bearbeide, formidle og demonstrere” (Ministeriet for barn 2013), mens den norske modellen har en høy bruk av formuleringer som ”gjøre rede for”, men også ”presentere, bruke, forklare og sammenligne” (Utdanningsdirektoratet 2006).

Alt i alt er likevel reformene veldig like. De er åpne og fokuserer på mennesker i tid, samfunn, samfunnsformer, kildekritikk, sentrale trekk og drivkrefter og har veldig få ”lukkede temaer”. Det er likevel eksempler på mer ”lukkede temaer”, men de er gjerne knyttet til eget land sett i lys av resten av Europa. Eksempel på tema som er vektlagt i Norge og ikke i Danmark kan være ”gjøre rede for næringsutvikling i Norge fra ca 1500 til ca 1800 og analysere virkningene for sosiale forhold i denne perioden”, like etterfulgt av ”gjøre rede for utviklingen og endringen av styringsformer i Europa fra slutten av middelalderen til siste del av 1700-tallet”. Her ser man likhetene med den danske modellen, som har satt sammen Danmark og Europa sammen i en bredere kontekst: ”Elever skal kunne redeføre for sentrale utviklingslinjer og begivenheder i Danmarks historie, Europas historie og verdenshistorie, herunder sammenhænge mellem den nationale, regionale, europæiske og globale udvikling”.

Samtidig som man ser de mange likhetene, er det nasjonale særtekk som vil føre til ulikheter. I forhold til temaet imperialisme og kolonitid, har K06 som mål å ”forklare drivkrefter bak den europeiske oversjøiske ekspansjonen og diskutere kulturmøter, sett fra ulike perspektiver” (Utdanningsdirektoratet 2006). I Gymnasiereformen er kolonitid eller imperialisme temaer som er vektlagt: ”Historiefagets kernestof er centrale begivenheder, perioder og udviklingslinjer i såvel Danmarks historie som verdenshistorie med særlig vægt på Europas historie” (Ministeriet for barn 2013). I Danmark er læreplanen i historien delt inn i fem overordnede tema med fire-fem stikkord tilhørende hver periode. I det første *Indtil 1453: Samfundenes tilblivelse* er det lite om kolonitid, men i *1453-1776: Nye verdensbilleder* er kolonisering ett av hovedpunktene. I *1776-1914: Brud og tradition*, er de fem punktene: ”revolutioner og menneskerettigheter, dansk demokrati, national identitet, industrialisering og imperialisme”. I den danske inndelingen er kolonialisme eller imperialisme et tema i nesten samtlige historiske epoker i læreplanen. Avkolonisering er også ett av punktene i perioden *1914-1989: Kampen om det gode samfund*, mens det siste punktet *1989-i dag: Det globale samfund*, blant annet har europeisk integrasjon og nye grenser og konflikter som hovedpunkter.

I Norge er tema som kjønnspektivet sett i et historisk lys mer vektlagt, om nasjonalstatens politikk overfor urfolk med særlig fokus på det samiske, kontrafaktisk-historie og fokus på en enkelt historisk person og presentasjon av han/henne. I lys av mange åpne læreplanmål, er det enkelte mål knyttet mer direkte til den nasjonale historien, for eksempel i forhold til 2.verdenskrig, med mål som ”gjøre rede for noen økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle utviklingstrekk i Norge etter 1945” (Utdanningsdirektoratet 2006), men her begynner man til tross for alle likhetene og se at nasjonene selv på nokså like og åpne reformer, likevel har ulike fokusområder når det gjelder hvor der er viktig å trekke inn særlige mål rettet mot egen nasjons historie.

1.4 Kilder

I en oppgave som denne er bakgrunnen viktig for å gi en ramme for konteksten, men også for å se på hva som er gjort av forskning og aktualiteten av denne problemstilling i samfunnene. For å danne en bakgrunn for denne komparative analysen vil jeg se på relevante kilder som Randi Rønnings Balsviks *Afrika i eit historiografisk perspektiv* og Roald Bergs *Norsk utanrikspolitikk etter 1814*. I tillegg vil jeg trekke inn aktuelle tekster fra *historisk tidsskrift* om kolonitiden.

For å trekke mer inn om bruk av historie og relevant historiesyn- og bruk, vil jeg ta med Ola Svein Stugus *Historie i bruk*, samt se på Erik Lunds flere tekster om historiedidaktikk og historiebevissthet og danske Bernard Eric Jensens *Historie – livsverden og fag*.

I en komparativ analyse har jeg blant annet valgt å bruke Frank Meyers *Dansken, svensken og nordmannen: ”Skandinaviske habitusforskjeller sett i lys av kulturmøtet med tyske flyktninger: en komparativ studie”*. Selv om ikke Meyers bok handler om kolonitiden, har den mye for seg i det å jobbe komparativt mellom land i Norden. Begrunnelsen for å gjøre et komparativt studie, nytten og ulemper ved det, vil jeg i stor grad få fra Alexander L. George og Andrew Bennetts *Case studies and theory development in the social sciences*. Som et bakteppe for likheter vil jeg bruke nye statistikker og andre synspunkter på den skandinaviske modellen fra blant annet statsviteren Francis Fukuyama.

På bakgrunn av avgrensning i problemstillingen til nye læreplanmål og nye lærebøker er også nyere eller pågående debatt om temaet kolonitid og egen involvering viktig. Jeg vil bruke ulike publikasjoner, men i særlig grad artikkelserien fra den danske avisen *Information*, som

har sett på flere aspekter ved behandlingen av temaet dansk kolonitid, også hvordan kolonitiden har blitt behandlet i skolen.

I komparative analyser er det viktig å se hva som ikke er til stede. Jeg vil bruke publikasjoner fra danskene Per Boe, Ole Feldbeck, Ole Justesen, Nils Brimnes og Knud Klem, som alle har skrevet om flere aspekter fra kolonitiden i danske koloniene. Jeg vil bruke kilder fra det danske handels- og sjøfartsmusset og det danske rigsarkivet. I tillegg vil jeg bruke *Kulturmøder i dansk kolonihistorie* av Marianne Rostgaard og Lotte Schou, som et oversiktsverk over dansk kolonitid.

I forhold til nyere forskning i Norge vil jeg i stor grad bruke publikasjon og forskning fra Kirsten Alsaker Kjerland, som blant annet har skrevet *Nordmenn i det koloniale Kenya* og *Nordmenn i Afrika – afrikanere i Norge*, og generelt har forsket mye på norsk tilstedeværelse i Afrika på 18- og 1900-tallet. Siden det i Norge ikke er noe tilsvarende som danske *Kulturmøder i dansk kolonihistorie*, vil jeg bruke relevante mastergradsavhandlinger om norsk tilstedeværelse og delaktighet i det koloniale systemet, som har kommet de siste årene. Jeg vil bruke Stefan Williams Hansens avhandling fra *Med rom for handel: En undersøkelse av skipstrafikken og handelen mellom Bergen og de dansk-norske koloniene i Vestindia fra 1754 til 1780 (2012)*, Ina Victoria Nebb Rånes sin avhandling *Den dansk-norske transatlantiske slavehandelen – En kvalitativ analyse av dens omtale i norsk og dansk historielitteratur (2012)* og Bjørn-Terje Sletbakk sin avhandling *Europa i Afrika – et utviklende overgrep: fremstillingen av kolonitiden i Afrika fra 1870 til 1960 i historiebøker for gymnas og videregående skole (2011)*.

2 Teori

Siden bruddet med Danmark og Norges selvstendighet kom for omtrent 200 år siden, har landene endret seg i lik retning, men har også noen helt klare ulike trekk i tillegg til en ulik historie, som vil bli belyst. Likevel er det trolig flere likheter enn ulikheter i måten samfunnene har utviklet seg i tråd med hverandre på, og som dermed muligens vil føre til at også historiefortellingen vil være lik. Men hvordan vil det da være for Danmark, som var en kolonimakt, i det som på mange måter er en ”mørk del” av den danske nasjonsfortellingen?

2.1 Historiedidaktikk og historiesyn

Historiedidaktikk ligger i bunnen for læringen og formidlingen av historie og vil prege både undervisningen av historie og måten det formidles på. Historiedidaktikk tar opp historiebruk i praksis, og Jan Frode Hatlen, som er studieprogramleder for lektorutdanning i historie ved NTNU og har ”læring av historie” og ”historiedidaktikk” som to av sine forskningsfelt, har skrevet om en snever og en bred forståelse av begrepet. I den snevre forståelsen, er det didaktikk som en del av det pedagogiske feltet og selve undervisningslæren. Det mener Hatlen også omfatter mer enn selve metodikken, men også dannelsen om hva og hvorfor noe læres. I den spesifikke delen omfatter historiedidaktikken, historie –bruk, -teori, -syn, og kildeanalyser: ”Denne delen av historiedidaktikken er på ingen måte død. Den lever i beste velgående som en del læreres praksiser, som den av lærerutdannelsen og historiedidaktikernes forskning, undervisning og formidling” (Hatlen 2015).

Hatlen skriver at historiedidaktikk i en bred forstand diskuterer historiebruk. ”Så hva er da historiedidaktikk? Jo, alt dette – både den snevre forståelsen som fokuserer på undervisning og den brede forståelsen som også kan kalles historiebruk. Felles for dem er at de ikke fokuserer på fortiden i seg selv, men anvendelsen av fortiden i samtiden” (Hatlen 2015).

Den danske historikeren Bernard Eric Jensen har også skrevet om den klassiske definisjonen av historiebevissthet i Norden på følgende måte: ”Historiebevidsthed ... refererer følgelig til hele det samspill, der findes mellem menneskers fortidsfortolkning, nutidsforståelse og fremtidsforventning.” (Lund 2012:8).

I Bernard Eric Jensens bok *Historie – livsverden og fag*, har den danske historikeren skrevet om historie språklig, sosialt, faglig, vitenskapsteoretisk og normativt. Blant annet har Jensen der viet plass til historie i skolen. Der har Jensen blant annet vist til amerikanske og

europiske undersøkelser på midten av 1990-tallet, der historie som fag blant annet fikk kritikk for å være kjedelig og opplevdes som et fag der elevene kun reproduserte lærebokens innhold. Jensen skriver at historiefaget i mange år var knyttet til det politiske prosjektet om oppbygging og konsolideringen av nasjonalstaten, men at det endret seg mot slutten av 1990-tallet. Blant annet trekker Jensen fram EU og globaliseringen som sentrale faktorer for det skiftet. Senere har det kommet nye nøkkelord som historiebruk, historisk bevissthet og identitet og en større bruk av historisk fiction og kontrafaktisk historie. Elevene skal i dag etter revideringen av faget være aktive deltakere selv og selv være historiebevisst (Jensen 2003, s. 83-91).

Historiebevisstheten og et større fokus på begreper i forbindelse med læreplaner og historieundervisningen, har endret seg i Norden de siste årene, både i Danmark og Norge. I den danske læreplanen i historie fra 2009, ble det innført 29 obligatoriske kanonpunkter, etter ”en sterk kritikk av historiefaget og den tidligere sammenhengende, kronologiske fortellingen, som de mente hadde gjort faget nærmest ubrukelig for elever” (Lund 2012:8) . Nå er det en retning som beveger seg mer mot en emne- og temabasert undervisning med mer bruk av begreper og forståelse av historie som sådan. De tidligere læreplanene fikk kritikk for at elevene gikk ut av skolen med ”en sterkt fragmenteret og tilfeldig viden der er kronologisk fritsvævende og dermed i realiteten ubrugelig” (Lund 2012:13).

Historiedidaktikken har fått en stadig mer sentral plass i læreplanverket, og det er ingen tvil om det har preget lærebøkene som lages med det formålet, både i Danmark og i Norge. Erik Lund som har skrevet *Historiedidaktikk: en håndbok for studenter og lærere*, er likevel klar over at det nye skillet har sine utfordringer og viser til at det har vært debatter i flere land med en kritikk om at fokuset på ferdigheter og disiplinen historie i stor grad har gått ut over det egentlige faginnholdet (Lund 2011:41).

I K06 står det at målet med historiefaget blant annet skal være å bidra til ”økt forståelse av sammenhenger mellom fortid, nåtid og framtid” og ”drøfte motstridene årsaksforklaringer til historiske hendelser og hvordan historie er blitt brukt og brukes i politiske sammenhenger” (Utdanningsdirektoratet 2006). Målet med dette har ifølge Erik Lund vært at ”disiplinkunnskap og nøkkelbegreper skal være et hjelpemiddel til å reflektere over og gi mening til det substansielle fagstoffet, utover tradisjonell faktatilegnelse, memorisering og reproduksjon” (Lund 2011:40).

Med et så sterk syn på historiebruk, nøkkelbegreper og historie som en disiplin elevene skal lære seg, skaper det naturlig nok også utfordringer. ”Den kanskje mest sentrale utfordringen i praktiseringen av LK06 vil være å integrere ferdighetsdelen, og innholdsdelene” (Lund 2011:52).

I boken *Afrika i eit historiografisk perspektiv* har historiker Randi Rønning Balsvik skrevet om framveksten av afrikansk historieskriving og hvor lite kjent afrikansk historie var fram til 1960-tallet. Balsvik har vist til den belgiske historikeren Jan Vansina som skrev at inntrykket var at Afrika ikke hadde en historie før den europeiske koloniseringen og historien før var mer et tema for sosiologer og antropologer. Fraværet av skriftlige kilder har gjort afrikansk historieskriving vanskelig, men det skjedde en revolusjon i 1960-årene i retning av akademisk historie fra et afrikansk historie. ”De fleste europeiske historikere på denne tiden var positivister som trudde det fantes én sannhet som bare kunne utledes fra det skrevne dokument” (Balsvik 2004:28). På 1960-tallet økte støtten til afrikansk historieskriving, det ble arrangert flere historikerkonferanser i Afrika og UNESCO gikk i 1971 inn for at det ”skulle skrives historieverk for hele kontinentet av høy, vitenskapelig kvalitet, hovedsakelig fra et innsiddeperspektiv” (Balsvik 2004:34). Samtidig har den afrikanske historien kommet sent og vært gjennom mange prosesser. I den tidligere avkolonisering rådet et veldig nasjonalistisk standpunkt da mangle land fortsatt kjempet for frigjøring fra kolonimaktene. På 1970-tallet kom det Balsvik omtaler som de radikale pessimistene, som ikke så noen grunn til optimisme og rettet tungt kritikk mot den tidligere historieskrivingen for å glorifisere fortiden. ”De var farget av sterke marxistiske og antiimperialistiske strømninger som rådde i universitetsverden under Vietnamkrigen” (Balsvik 2004:34-35). Etter de radikale pessimistene, ble det i siste tiårene av 1900-tallet mer historie nedenfra, med økt interesse for folketallsutvikling og sosialhistorie, med utviding av regional og lokal forskning” (Balsvik 2004:39). Samtidig er det i lærebøkene trolig en tendens til å se den siste trenden som kom på slutten av 1900-tallet med framveksten av globalhistorie. ”Hele verden skulle sees i sammenheng og ofte presentert i bare et bind. Afrika fikk en urettmessig liten og marginal plass i disse konstruksjonene, mener Maghan Keita (2002)” (Balsvik 2004:40). Ifølge den afrikanske historikeren Paul Tiyambe Zeleza er det i historieskrivingen i dag ”en tendens (til) å sammenligne Afrika med de landene som har hatt størst utvikling i verden. Afrikanske samfunn har altfor ofte blitt beskrevet ut fra det de ikke var, i stedet for hva de var” (Balsvik 2004:43). Modellen for historiebøkene i den videregående skolen ligner veldig på globalhistorie, ettersom de beretter om nasjonal- og verdenshistorie gjerne i ett eller to bind, og med afrikansk historie som er

relativt ”nytt”, kan det hende at Zelezas antakelser er rette, at afrikansk historie blir marginalisert eller lite vektlagt.

Det er heller ingen tvil om at hvordan historien brukes har noe å si. ”Valet av identifikasjonsobjekt for historieskrivinga får uungåelig identitetsstyrkende funksjonar. Dette gjeld óg for historieskriving med nasjonen og staten som tema og referanseramme” (Stugu 2008:58). I tilfellet med historiebøkene for den videregående opplæringen, så er det viktig hva som utdypes for å formidle et syn på nasjonen og staten Norge. Da er det interessant å se på hva som er valgt ut for å utdype, for det har utvilsomt en stor effekt.

2.2 Begrepsbruk

Kolonialisme og imperialisme er egne temaer i lærebøkene, og det hersker ingen tvil om at det koloniale systemet er en viktig periode i historien og et viktig fokusområde i historieundervisningen.

Ordet imperialisme ble først tatt i bruk i Storbritannia rundt 1850. ”Man brukte da ordet i forbindelse med bestrebelsene på å knytte det britiske imperium tettere sammen politisk, økonomisk og kulturelt” (Sletbakk 2011). Med det sterke fokuset på begrepsforklaring som ligger i læreplanmålene, er det verdt å se på hvilke forklaringer som anvendes i historiebøkene om årsakene til imperialismen og hvordan begrepet forklares. Koloniseringen av det afrikanske kontinentet skjedde i rakettfart på 1870-tallet, men er perspektivet at det var europeere som kun ville utnytte kontinentet, eller var det idealisme som sto bak? Cecil B. Rhodes kjente dikt ”White Man´s Burden” er blitt sterkt knyttet opp til kolonitiden. Var det av plikt eller nødvendighet at man koloniserte, i fall det siste, hvilken nødvendighet var det som gjorde at dette kappløpet oppstod? Mentalitetsteoretikerne har hatt et fokus som i stor grad har basert seg på ulike økonomiske modeller. De mente at europeerne oppnådde enorme rikdommer på bekostninger av afrikanerne, og at Afrika som kontinent, havnet akterut på grunn av kolonitiden (Sletbakk 2011:19). De mente også at vestens utvikling og Afrikas underutvikling er to faktorer som er gjensidig avhengig av hverandre. Revisjonistene har hevdet at det afrikanske folket stagnerte og gikk inn og ut av kolonitiden nokså likt, men mener at det med historie som forskningsfelt med afrikanske historikere og universitet har kommet ”mye afrikansk lokalhistorie som har kastet nytt lys over situasjonen både før og under kolonitiden”(Sletbakk 2011:21). Et marxistisk synspunkt på imperialismen er at den oppstod som en forlenget arm av vestens kapitalisme.

Hvilket perspektiv velger bøkene og hva skriver de om begreper som: koloni, kolonialisme og imperialism? Hvilke begreper defineres og hvordan defineres de i dagens historiebøker? Er avkoloniseringen nok problematisert? Skrives det noe om forklaringene om hvorfor frigjøringen gikk smertefritt i enkelte land, mens det utbrøt langvarige kriger i andre land, som blant annet i Algerie.

Da ”kappløpet om Afrika” begynte, var Norges bånd til Danmark brutt for lenge siden. Likevel, lenge før imperialismen, er det for lengst slått fast at Danmark-Norge koloniserte områder i flere verdensdeler. Uansett forklaringsmodell og begrepsbruk om kolonitiden, er det interessant å se hvor mye plass som er viet til det og hvordan det prioritert i forhold til andre temaer. Underkommuniseres mer problematiske sider ved norsk delaktighet og overbetones sider ved norsk historie som er mer flatterende?

I Danmark er det 100 år siden siste koloni utenfor det europeiske kontinentet ble avviklet. Avviklingen av de nordiske koloniene var mer seiglivet. ”Island benyttet seg av den andre verdenskrig til å trekke seg ut, i 1944. Færøyene fikk såkalt hjemstyre i 1948 og Grønland i 1979” (Neumann 2014). Grønland var koloni fram til 1953 og ble da et dansk amt og fikk utvidet selvstyre i 1979. Denne delen er tettere opp til vår tid og kan være et mer betent tema i historiefremstillingen, men det er også spennende å se om det har påvirket den danske historiefortellingen. Her kan det igjen være naturlige skiller mellom Norge og Danmark.

Grunnen til at jeg legger stor vekt på lærebøkene i en slik oppgave, er at historie er et lite fag med få timer som i stor grad gjør seg avhengig av lærebøkene. Skriftlige kilder er også mer egnet til å kunne gjøre komparative analyser. Med de nye pensumbøkene som er skrevet ut i fra læreplanmålene utviklet av staten, blir historien i lærebøkene den historien som i stor grad formidles til den neste generasjon. Statlige institusjoner påvirkes igjen av samfunnet rundt og i demokratiet av folkevalgte politikere som styrer institusjonen. Lærebøkene kan dermed sees på som en indikasjon eller en slags ”proxy” for hvordan samfunnet ser på koloniseringen og samfunnsholdninger er det som gjenspeiles i skolen.

3 Metode

3.1 Modell for komparativ modell

Jeg kommer til å gjøre en komparativ analyse av læreverkene, en case-studie, som ser på likheter og ulikheter. Dette er ikke en oppgave om betydningen av kolonitiden eller konsekvenser, men et forsøk på å se etter forskjeller og likheter mellom Danmark og Norge.

I case-studier, forsøker man ikke å kontrollere konteksten, som man ville gjort i mange andre undersøkelsesmetoder (Gibbert and Ruigrok 2010; Yin 2013). Det er konteksten som er selve hovedpoenget for undersøkelsen. Casestudiet vil bli gjennomført i fire steg; datainnsamling, analyse, sammenligninger og diskusjon.

Alexander L. George og Andrew Bennett har i *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences* skrevet om verdien av å bruke en slik modell blant annet ved at nye variabler kan dukke opp i arbeidet og nye hypoteser oppstå underveis.

Innenfor en gitt case eller utforskningsområde, kan man se et stort antall nye variabler som vil dukke opp, som vil hjelpe til å identifisere forholdene til variablene. Casestudier er mye sterkere til å vurdere *om* og *hvordan* en variabel har hatt betydning for utfallet i stedet for *hvor mye* det har betydd (George and Bennett 2005:25, min oversettelse).

George og Bennett illustrer forskjellen mellom en statistisk test kontra en case studie med en hypotese som omhandler 100 steg. De skriver at hvis 99 steg var som forventet i casen, ville den statistiske testen si at det var av høy viktighet, mens en casestudie ville ha fortsatt å sondere rundt det siste steget, som avvek fra de andre (George and Bennett 2005:44, min oversettelse).

Men det vil alltid vil det være en fare for å trekke falske konklusjoner basert på subjektiv mening og utvelgelsen av teoretiske perspektiver som vil lede forskeren til å overbekrefte favoritthypotesen sin i funnene (George and Bennett 2005:51, min oversettelse). Samtidig er styrken at metoden er strukturert på en måte slik at forskeren skriver generelle spørsmål som reflekterer det som studeres og de blir spurt om i hver case. Metoden er også fokusert på en måte slik at den kun tar for seg visse aspekter av de historiske casene som blir undersøkt (George and Bennett 2005:67, min oversettelse)

Den kanskje mest kjente og fortsatt mest dominerende varianten av komparativ metode er kontrollert sammenligning, studiet av to eller flere forekomster av et godt spesifisert fenomen

som ligner på hverandre i alle aspekter, foruten om én (George and Bennett 2005:151, min oversettelse).

Ifølge historiker Leidulf Melve er det relativt få norske og skandinaviske komparative arbeid fra perioden 1970-1995. Han skriver at historiografiske oversikter ofte har startet med John Stuart Mill og hans skille mellom ”metode for enighet” og ”metode for ulikhet”, der en ser etter likheter og ulikheter (Melve 2009). I følge George og Bennett blir dette noen ganger blir referert til som ”positive” og ”negative” komparative metoder. Den positive metoden som ser på enighet og den negative som ser etter variabler med ulikt utfall. I tillegg har Mill en tredje metode, som ikke kun ser på variabler som er til stede og eller fraværende, men relaterer variasjonene til hverandre, som er en forløper til statistisk metode (George and Bennett 2005:153-154, min oversettelse).

Ifølge Melve bruker historikere sjelden mer enn to undersøkelsesenheter i en komparativ analyse, ut av respekt for det unike og individuelle. Han mener også at det er enklere å gjøre en slik analyse når det er på lik tidslinje og innenfor samme geografiske og historiske konteksten, slik jeg gjør i denne oppgaven. Samtidig er det også verdt å merke seg det Melve skriver at historikere generelt er mer opptatt av kontraster enn likheter når de sammenlikner (Melve 2009).

Den franske historikeren Marc Bloch har konkludert med at komparasjon har tre funksjoner: å teste årsakshypoteser, å oppdage det unike ved ulike samfunn og å formulere problemstillinger for videre forskning. Den tyske historikeren Jürgen Kocka mener mye intellektuell energi bør legges ned i valget av undersøkingsobjekt for å unngå overfladiske analyser. Flere av disse forskerne har også tatt opp det faktum at historieskrivingen i Europa er preget av nasjonale tradisjoner, selv om det nasjonale innslaget naturlig nok vil variere med hensyn til tematikk og periode (Melve 2009).

Det er viktig å ha disse tankene i hodet når jeg gjør min komparative studie. Derfor vil jeg utvikle strukturelle rammer i et eget oppsett som gjør den komparative analysen synligere og målbar underveis. Der vil jeg formulere hva jeg ser etter i de ulike bøkene.

Den amerikanske filosofen Frank Meyer har gjort en komparativ studie av Danmark, Norge og Sverige sett i lys av tyske flyktninger og habitusforskjeller. Meyer mener at det er viktig å sammenlikne ”objekter som er mest mulig like for å finne ut hva som er særegent for en kultur” (Meyer 2001:34). Ifølge Meyer er det ”heuristisk fruktbart å arbeide systematisk

komparativt med naboland eller land som har mest mulig kulturelle fellestrekk når en er interessert i nasjonal habitus” (Meyer 2001:35). Ikke bare er det et godt metodologisk verktøy for å finne likheter eller ulikheter, men de nyansene som forskeren finner, mener Meyer kan føre til meget spennende funn. Han er opptatt av å finne ulikhetene i land og kulturer som har såpass mye likheter. ”Det er forskjellen mellom naboer som er spennende, den lille differensens narsissisme, som Freud snakket om. Det er slike motsetninger og forskjeller, komparasjon kan gjøre tydelig” (Meyer 2001:35). Meyer ser på komparasjon som en ”gylden middelvei” mellom kvalitativ og kvantitativ forskning. Han mener at all sosiologisk og sosialhistorisk forskning må arbeide med både ord og tall og at komparasjon derfor er den beste måten å forklare og finne variasjon på. Han, som i likhet med flere andre jeg har nevnt, mener det er avgjørende at det er sammenlignbare fenomener som måles, i dette tilfellet synet på kolonialisme. Det er også viktig at tidsperspektivet er likt, derfor valgte jeg historiebøker skrevet på noenlunde samme tid, noe som også vil gjøre det komparasjonen mer valid. I forhold til utvelgelse av begrep, er det viktig med et utvalg. Utvelgelse er en stor del av en komparativ studie, noe jeg vil komme tilbake til senere i oppgaven.

4 Nasjonenes kolonihistorie

4.1 Norge

Norge ble selvstendig i 1814 og bruddet med Danmark skjedde faktisk flere hundre år etter Danmark fikk sin første koloni og handelsstasjoner både i Asia, Afrika og Karibia. Arkivar ved Riksarkivet i Danmark, Erik Gøbel, har i sin artikkel *Dansk sejlads på vestindien og guinea 1671-1807* skrevet at det i denne perioden gikk over tre tusen tokter under dansk flagg til disse destinasjonene (Gøbel 1982:5). Allerede tidlig på 1600-tallet fikk Danmark-Norge sine første kolonier i India og Gøbel er klar på at i de vel 250 årene Danmark hadde kolonier i Dansk Vestindia og i Afrika, hadde koloniene stor betydning for monarkiets posisjon. Norge var ikke en stat og lå under den danske krone, men mange norske sjømenn og handelsmenn har vært en betydelig del og medaktør i toktene som foregikk i hundrevis av år. Skipene brukte tre forskjellige ruter, enten til de vestindiske øyer og tilbake, eller trekanttruten som gikk fra Europa, til Dansk Guinea til Karibia og deretter hjem til Danmark (Gøbel 1982:5). I perioden Danmark-Norge fikk sine første kolonier i Asia og Afrika alt på 1600-tallet, til de tidlig på 1700-tallet fikk sine første kolonier i Karibia kalt Dansk Vestindia, gikk det en lang periode før Norge ble selvstendig og løsrevet fra Danmark. Selv om tre fjerdedeler av skipene gikk ut fra hovedstaden København i perioden 1747-1807, før Napoleonskrigene, som førte til at Danmark mistet Norge, var det også en del skip til de vestindiske øyer som gikk ut fra andre havner i Danmark og Norge (Gøbel 1982:8)

Læreplanmålene for historie har fokus på enkeltindiver og det kommer særlig fram av det nyeste verket *I ettertid* der ”hvert kapittel dekker et kompetansemål og er bygd opp rundt historiske personer og hendelser”¹. Et eksempel på en slik norsk aktør i kolonitiden er skipsbyggermesteren Erik Eskildsen (1738-1793) fra Tønsberg. Knud Klem har skrevet om Det kgl. Oktr. Østersøisk-guineiske handelsselskab for Handels-og søfartsmuseet i Danmark. Der skriver Klem at de har kjennskap til omtrent 50 nybygginger fra Eirik Eskildsens hånd, ”mulig det største antal skibe som overhodet nogen af tidens skibsbygmestre har bygget” (Klem 1970:26). Eskildsen bygde skip med statlig støtte til ekspedisjoner og for den danske marine. Han er bare ett eksempel på én av mange nordmenn som var delaktig i den tidlige

---

¹ <https://www.aschehoug.no/nettbutikk/aco-boker%7C%7Cundervisning%7C%7Cvideregaende-11-13%7C%7Csamfunnsfag%7C%7Ci-ettertids.html?verk=2522> (lest 22.03.2017)

kolonitiden under Kongeriket Danmark-Norge. Eksempelet med slaven Adam ble nevnt i innledningskapittelet og er et annet eksempel på norsk delaktighet i slavesystemet.

Danmark-Norge var den syvende største slavehandelsnasjonen i slavehandelens historie – etter Portugal, Storbritannia, Spania, Frankrike, Nederland og Britisk Nordamerika (USA) (Rostgaard and Schou 2010, s. 60). Fra slutten av 1600-tallet til slavehandelen ble forbudt i 1803, ble det fraktet 100.000 slaver fra Afrika til de vestindiske øyer. Danmark-Norge ble første stat i 1792 (men først med virkning fra 1803) som forbød den transatlantiske slavehandelen. Norge fikk sin selvstendighet i 1814, men selve slaveriet ble opprettholdt på de dansk vestindiske øyene nesten fram til 1850 (Brimnes 2015).

Faktum er at mange nordmenn har vært en del av kolonitiden og de grusomhetene som foregikk i hundrevis av år, og i storhetstiden til de danske handelskompaniene i 1780 og 1790-årene, var Danmark-Norge et felles rike.

Kanskje er det for mange mørke historier? Men skrur man fram vel 100 år i tid, til godt inn i imperialismen, som førte til at så å si hele Afrika ble delt inn i kolonier, er det fortsatt mange spor av skandinavisk tilstedeværelse. ”Norske borgarar var vidare aktive deltakarar i den europeiske kulturkolonialismen, ikkje minst som misjonærar i Afrika og dermed som døropnarar for den vestlege imperialismen” (Berg 2016:13). Da Norge fikk suverenitet over Spitsbergen og Bjørnøya etter 1.verdenskrig og da Norges sendemann, minister Frederik Wedel Jarlsberg kom hjem fra Paris etter de forhandlingene kunngjorde han ”at tida var inne for å skape ”et stort, et større Norge”. Han gjekk inn for at Noreg skulle tilby seg å overta ein afrikansk koloni, som han meinte å ha på handa” (Berg 2016:48). Selv om det avvist må man ikke tolke det slik at Norge var uten økonomiske interesser, tvert i mot. ”Afrika var ikkje noko framandt kontinent for nordmenn på 1800-talet. Norske investorar hadde store eigedomar der. Og på den andre side av den sosiale skalaen var bedehusefolket i kvar einaste norske bygd velorientert om og djupt engasjert i den norske misjonen i Zululand og på Madagaskar, som starta alt på midten av 1800-talet” (Berg 2016:48).

Omtrent 20 prosent av ansatte tjenestemenn i Belgisk Congo i 1908 var skandinaver. Når 500 danske offiserer var med i den belgiske Kong Leopolds frikorps ”La Force Publique”, er det langt fra utenkelig at det ikke også var en del nordmenn i Kongo som offiserer, plantasjebestyrere, embetsmenn eller handelsmenn (Adriansen et al. 2016:15). Den antagelsen bekreftes av Espen Wæhle, som var leder ved Norsk maritimt museum. Han skriver at det var

rundt 2-300 nordmenn som tjente Kong Leopold i Kongo, der flertallet av dem var sjøfolk, mens mange nordmenn også jobbet i kolonimaktens administrasjon (Wæhle 2014).

Så er spørsmålet om man skal unngå å fortelle om nordmenns delaktighet fordi det i stor grad kan graderes ned til enkeltpersoners historie og ikke var en overordnet statlig politikk som sto bak. Når nordmenn har vært svært delaktig i noe barbarisk, skal man feie det under teppet fordi det var en meget mørk del av historien? Eller bør norske aktørers rolle i forbindelse med kolonialismen vektlegges i historiebøkene på videregående skole?

Ola Svein Stugu har skrevet om oppgjør med vanskelig fortid i boka *Historie i bruk*. Ifølge Stugu er ”eit uungåeleg element i diskusjonar om overgrep og menneskerettsbrot (er) spørsmålet om skuld og soning” (Stugu 2008:119) Stugu mener det er tre måter å møte disse spørsmålene på. Den ene er fornektning og fortielse, den andre er åpen erkjennelse av skyld og vilje til soning, den tredje er det han kaller for mer sammensatte forsoningsprosesser. Stugu har også skrevet om kognitiv dissonans, som er en forklaring på fornektelse og glemsel (Stugu 2008:119-121). Så hvor plasserer man norske historiebøker i den videregående opplæringen? Det samme spørsmålet vil også gjelde for Danmark.

4.2 Danmark

Som nevnt i avsnittet ovenfor var Danmark en betydelig kolonimakt i flere hundre år. Ikke bare var de den syvende største slavehandelsnasjonen i den transatlantiske slavehandelens historie, men lenge før det også. Danmark var tidlig ute å etablere handelskompanier i nesten alle verdensdeler alt på 1600-tallet (se figur 1). Danske handelskompanier etablerte sin første koloni i Trankebar i India alt i 1620 og utvidet senere med flere småkolonier i India utover 1600-tallet. I 1659 ble en handelsstasjon etablert på Gullkysten (dagens Ghana), som dannet grunnlaget for den transatlantiske slavehandelen. Danskene var en stor sjøfartsnasjon og etablerte kolonier i Karibia kalt Dansk Vestindia med øyene St. Thomas (1666), St. Jan (1684) og St. Croix (1733). På midten av 1800-tallet skjedde det en del endringer, blant annet etter slavehandelen ble gjort ulovlig fra 1802. Etter mange års tilstedeværelse med mye misjon, ble Grønland dansk koloni i 1835, styrt av danske embetsmenn og KGH (Den Kongelige Grønlandske Handel) (Rostgaard and Schou 2010:27). Danmark rådet dermed både over Grønland, Island og Færøyene. De solgte småkoloniene i India i 1845 og 1868 til Storbritannia, som startet sin helt egen epoke med ”India – juvelen i kronen”. Storbritannia kjøpte også Gullkysten av danskene i 1851, så selv om det på ingen måte var slutten for dansk tilstedeværelse i Afrika, endte Danmarks rolle som kolonimakt i Afrika da.

En folkeavstemning i 1916, som faktisk var Danmarks første folkeavstemning noensinne (Rigsarkivet), gjorde at de vestindiske øyene ble solgt til USA i 1916 med effekt fra 1917, og dermed endte Danmarks kolonieventyr utenfor Europa for 100 år siden i år. Til tross for stadig større selvstyre og uavhengighet, er Færøyene og Grønland de siste gjenstående levninger fra det tidligere danske koloniveldet, Det danske Riksfelleskap. Alle de tre landene (Danmark, Færøyene og Grønland) er en del av et konstitusjonelt monarki. Båndene er fortsatt tett og de to øygruppene anses fortsatt som en del av det danske rike, til tross for at de egentlig har fullstendig selvstyre på de alle fleste områder.

Danmark hadde i flere hundre år kolonier i Asia, Afrika, Karibia og i Norden. I perioden Danmark-Norge var et felles rike, ble det kolonisert i fire verdensdeler. Danmark drev akkurat som Norge med stor misjonsvirksomhet i årene som fulgte etter avviklingen av handelskompaniene og koloniene, så helt opp til i dag, har tilstedeværelsen i verden vært markant.

Figur 1 – Oversikt over danske kolonier på 1800-tallet

Danmark-Norge sine kolonier i år 1800 (markert i rødt). Illustrasjon: Kasper Holl²

---

² Illustrasjon hentet fra https://no.wikipedia.org/wiki/Danmarks_kolonirike (21.03.2017)

Ved handelskompaniene i India var ikke tilstedeværelsen like tydelig som på de vestindiske øyene i Karibia, der det var full plantasjevirkosomhet og permanent bosetting, men Danmark var en betydelig aktør i hundrevis av år. Det fortsatte også etter at de mistet Norge i 1814. Den danske stat drev med slavevirksomhet, plyndring og handel over hele verden, som den store sjøfartsnasjonen de var. Nordmenn var også medaktører i den voldsomme ekspansjonen og utnyttelsen av mennesker og råvarer, som foregikk i hundrevis av år (Kjerland and Bang 2002:18).

Marianne Rostgaard og Lotte Schou har i sin bok *Kultur møder – i dansk kolonihistorie* skrevet om Danmarks historie som kolonimakt med fokus på Grønland, Gullkysten, Dansk Vestindia, Danmarks tilstedeværelse i Asia og om dansker i imperialismens tjeneste. I boken kan man blant annet lese hvordan kolonihandelen startet alt på 1500-tallet og hvordan det ble drevet monopol på handel, men også om noe særegent med de danske koloniene, som at ingen av de danske kolonien ble erobret med våpenmakt (Rostgaard and Schou 2010, s. 11).

De to forfatterne har en interessant bemerkning til fortellingen om særlig koloniene i Dansk Vestindia, der de skriver at det ikke har vært tradisjon for å oppfatte de gamle tropekoloniene som en del av Danmark sin historie. ”Myten om Danmark som det gode, alltid velmenende lille land har vært seilivet. Derfor er det stadig vanskelig i dag at forestille sig, at Danmark har vært aktør i den voldelige og rå del af historien, som udspillede sig i forbindelse med kolonisering og slavehandel” (Rostgaard and Schou 2010:10). Hele den transatlantiske slavehandelen er et mørkt kapittel i mange europeiske nasjoners historie. I tilfellet med Grønland som tidligere ble et dansk amt (samme som fylke i Norge) i 1953 og fortsatt er en del av Danmark, er det stadig et tema om landenes felles historie og kolonihistorie. Det er fortsatt i dag politiske diskusjoner om Grønlands og Danmarks trøblete fortid. Det er ikke i tilfellet når det gjelder Danmark sine kolonier på de andre kontinenter, mener Rostgaard og Schou; ”Det er ingen aktuelle politiske diskussioner om de danske tropekolonier, som der er om forholdet mellom Danmark og Grønland” (Rostgaard and Schou 2010:10).

Denne boken kom ut i 2010, men den debatten er nå blitt aktualisert. I forbindelse med at det i år er 100-årsjubileum for salget av de vestindiske øyene har den danske avisen *Information* publisert en rekke artikler om temaet fra høsten 2016. I artikkelen *Huller i hukommelsen* har Michelle Arrouas skrevet at det har kommet en ”bølge av bøker” som tar opp tema om dansk tilstedeværelse og stiller spørsmål om Danmark som human kolonimakt. I følge Arrounas er

dette en europeisk tendens som nå har tatt ”bemærkelsesværdigt lang tid om at nå til Danmark” (Arrouas 2016). Den danske forfatteren Mich Vraa, gjorde en del research i forbindelse med hans bok *Haabet*, som handler om den danske slavehandelen. I et intervju med Arrouas forteller Vraa at han ble overrasket over å få knust illusjonen om at Danmark var en mer human kolonimakt enn de andre kolonimaktene. Ifølge Vraa er det på tide å knuse den myten om Danmark som de velmenende gode hjelperne. Siden de danske plantasjeieerne fikk ti år på å hente nok slaver til å være selvforsynt fra 1802 etter slaveforbudet fra 1792, og kunne beholde slaver helt til 1848, mener Vraa at det er en myte som må avlives. Det økte fokuset på tropekoloniene i forbindelse med 100-årsjubileet for salget, har også ført til at flere reiseoperatører reklamerer med reiser til ”det tapte paradis”. ”Jeg synes heller vi burde snakke om fordums elendighet”, sier Vraa i artikkelen.

Hans egen erindring er at han ikke kan huske å ha fått undervisning på skolen om den brutale slavetiden, hvor mange menneskeliv det kostet og Danmarks koloniale fortid. Vraa sier han er sjokkert over hvor lite man underviser i Danmarks mørke fortid på skolen. Han mener det danske skoleverket skylder historien og hverandre å ”holde et speil for oss selv, og jeg håper, den fornyede bevissthet kan rekke inn i klasselokalene” (Arrouas 2016).

Niklas Thode Jensen, som har forsket på dødeligheten blant slavene på veien fra Afrika til Karibia, kan vise til meget høye dødelighet på den farlige ruten, der 20 prosent døde før 1700, 10 prosent på midten av 1700-tallet og 5-8 prosent mot slutten før forbudet kom (Arrouas 2016).

Astrid Nonbo Andersen, som er forsker i erindrings og historiepolitikk med særlig fokus på de vestindiske øyene og Grønland, skriver at fokuset har økt betraktelig de siste ti årene. Blant annet nevner hun at det har kommet flere skolebøker som har økt kjennskapen til Danmark som kolonimakt. I 2015 gjorde *Information* en større undersøkelse om hvordan kolonitiden ble behandlet i skolen og de mener et de siste 10-15-årene har skjedd et markant skifte og at dagens undervisningsmateriale behandler emnet mer nøkternt, nyansert og uten nostalgi. Et av funnene de gjorde var at en historiebok fra 1997 hadde ganske få setninger som problematiserte slavehandelen eller nevnte Danmarks rolle. Ifølge undersøkelsen var det eneste som sto i den danske historieboken om Danmarks rolle at ”De 20 år, Frederik V regerede enevældigt, var på mange måder en god tid for Danmark. Handelen blomstret. Der blev anlagt flere danske kolonier i Indien, og staten overtog nogle private øer i Det Caribiske Hav – det blev til kolonien Vestindien” (Arrouas 2016).

Ifølge Morten Buttenschøn fra Center for Undervisningsmidler har Danmarks rolle vært sterkt underrepresentert i undervisningen, men i følge Nonbo Andersen har det nå endret seg. Hun mener flere aspekter ved Danmarks rolle som kolonimakt blir behandlet kritisk og er optimistisk med tanke på at 2017 og 100-årsjubileet vil få fram et enda større fokus på Danmarks rolle som kolonimakt. Hun er imidlertid undrende over at det ikke har vært et kritisk blikk tidligere rettet mot Danmarks rolle som kolonimakt, og viser til at Storbritannia de seneste årene både i form av tv, bøker og utstillinger, har vært mye mer kritisk til egen stats delaktighet enn det danskene har vært.

Niclas Weis Damkjær og Albert Scherfig har også satt et kritisk blikk på Danmarks kolonitid i debatten som oppstod høsten 2016. De har sammen skrevet en artikkel kalt *Danmarks største arbejderopstand er skrevet ud af historien*, som handler om et arbeideropprør 30 år etter slaveriet ble opphevet i på St. Croix, i kjølvannet av slavetiden. I 1878 ble godt over 60 arbeidere drept etter et opprør i byen Frederiksted på St. Croix. På grunn av den elendige lønnen den nye, frie befolkningen fikk som plantasjearbeidere, økte barnedødeligheten og misnøyen, siden de ikke tjente nok til å brødfø sine familier. Flere barn døde enn det ble født. Allerede året etter, i 1879, ble det brutale arbeidsreglementet avskaffet. Damkjær og Scherfig skriver at ikke bare er denne fortellingen fortrenget fra historiebøkene, men også fra arbeiderbevegelsens fortelling om seg selv. ”I en tid, hvor dansk identitet er til debat, og der bliver lavet kanoner over vores nationale arv, er det vigtigt at huske på, at Danmark havde en større befolkningsgruppe, der nedstammede fra slavegjorte afrikanere. Deres historie er ikke repræsenteret” (Damkjær and Scherfig 2016).

Det er begynt å komme flere vitenskapelige artikler og bøker om kolonitiden. Det virker å være konsensus for å gå tilbake i historien med et mer kritisk blikk enn tidligere, og det er ikke tvil om at Danmarks mørke fortid nå blir mer belyst.

Om den danske kolonitiden kun er representert som fotnoter i læreverket, som i tilfellet med boken fra 1997, og ikke har fått tildelt særlig mye oppmerksomhet, kan det være mange elever som vil gå ut av skolen med samme erfaring som den danske forfatteren Mich Vraa, som ikke opplevde å ha blitt undervist om den mørke siden av dansk kolonitid overhodet.

4.3 Likheter og ulikheter mellom Danmark og Norge

Etter Norges politiske selvstendighet forsvant og landet ble lagt under Danmark i riket Danmark-Norge (1536-1814), kom unionen med Sverige (1814-1905). En periode var de tre

nasjonene også i felles union (Kalmarunionen, 1397-1523). Grunnen til at jeg nevner dét, er i ikke kun de gamle, historiske båndene. Landene har utviklet seg likt på mange vesentlige områder. De tre monarkiene har alle hatt statskirker i den lutherske tro og også utviklet nokså like utdanningssystem. Utflyttingsmønsteret og immigrasjon til Skandinavia har like mønster og oppbyggingen av velferdsstaten og framveksten av sosialdemokratiet er sentrale trekk ved de skandinaviske landene. De skandinaviske landene var også tidlig ute med å få likestillingskampen på bordet. Med så mange fundamentale likhetstrekk i forhold til samfunnsoppbygging, politisk styringssystem, geografi, språk og demografi, sannsynliggjør det at historiefremstillingen i Danmark og Norge i hvert fall vil være nokså lik, når man ser på lærebøker i den videregående skolen.

Det anerkjente nyhetsmagasinet *The Economist* har skrevet om det magasinet kaller ”The Next Supermodel”, som handler om den skandinaviske samfunnsmodellen som finnes i dag og burde være et forbilde for mange nasjoner i dag, mener de. ”Så lenge offentlige tjenester virker, bryr (de) seg ikke hvem som tilbyr dem. Danmark og Norge tillater private firmaer til å styre offentlige sykehus. Sverige har et universelt skolevalgssystem, der private skoler som er profittstyrt, konkurrerer med offentlige skoler” (The Economist 2013, min oversettelse). Nyhetsmagasinet har ikke kun sett på skole- og helsetjenester, men også på andre områder der de skandinaviske landene er lik, men skiller seg ut fra andre land. ”Alle vestlige politikere hevder å jobbe for åpenhet og teknologi, men Norden kan gjøre det med mer rett enn andre. Både resultatene på skoler og sykehus blir målt og regjeringen er tvunget til å operere innenfor en rå og brutal åpenhet”, skriver *The Economist* om den skandinaviske modellen, og trekker fram medias harde åpenhet mot politikerne og det faktum at statene er bygd opp slik at å betale skatt bare er et tastetrykk unna. Det er ikke kun de kapitalistiske kreftene og det private som trekkes fram som likheter og styrker med dagens skandinaviske samfunn. ”I Norden tilbyr de også noe langt til venstresiden med å vise at man kan kombinere konkurransedyktig kapitalisme med en sterk stat: 30 prosent er ansatt i offentlig sektor, sammenlignet med et OECD-gjennomsnitt på 15 prosent” (The Economist 2013, min oversettelse). OECD (Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling) består av 34 medlemsland, blant annet USA, Canada og de fleste landene i Vest-Europa. *The Economist* har også trukket fram villighet til å betale skatt i Norden siden ”de får gode skoler og gratis helsetjenester”.

Det er ikke bare på de samfunnsmessige sidene at landene er like. Norge, Danmark og Sverige, topper også listene på verdensbasis over bistandshjelp til den tredje verden (se figur 2). Det mener jeg er relevant for denne oppgaven siden det er en komparativ analyse av kolonitiden, som omhandler kolonisering av nettopp den tredje verden. I 2017 er Danmark, Sverige og Norge land som er opptatt av og har stor solidaritet med den tredje verden. Det viser seg blant annet i hvor mye av landenes BNI (Brutto nasjonalinntekt) som ble gitt i bistandshjelp i 2014. Sverige (1,01) troner øverst foran Norge (0,99), Danmark (0,85) og Nederland (0,80). Bak der følger Belgia (0,50) på nesteplass på listen (Statistic Brain 2016). Dette viser at disse landene er i en særklasse når det kommer til bistandshjelp og de er inne i store bistandsprosjekter. I forhold til eget lands økonomi, er de helt i toppen av landene i verden som bidrar mest til nettopp dette.

Figur 2 – Statlig bistand i andel av BNI og samlet bbistand

OECD-DAC-statistikk viser at Norge er 8.største bistandsgiver (høyre graf) og 3. størst når det gjelder andel av bruttonasjonalinntekt (BNI) (venstre graf). Kilde: Bistandsaktuelt³

Doktorgradsstipendiat i historie, Thomas Meaney, har også skrevet om den berømte amerikanske statsviteren Francis Fukuyama og hans tanker om de mange veiene for å se til Danmark. Fukuyama har skrevet om det danske, liberale demokratiet, ikke som det beste, men eneste mulige politiske, alternativet for fremtiden. Samtidig mener Fukuyama at det er en vanskelig styringsform å gjennomføre. Styrken med disse statenes styringsform, som Danmark og Norge, mener Fukuyama imidlertid er den innebygde mekanismen til å stemme ut den styrende makten (Meaney 2011, min oversettelse). Det danske systemet, som er likt det

³ Graf hentet fra <http://www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2015/norge-er-8.-storste-bistandsgiver/> (19.04.2017)

norske, mener Fukuyama lykkes som styreform fordi det forbedrer de materielle godene til en rekke mennesker, samtidig som det begrenser tilgangen til den politiske, kulturelle og finansielle kapitalen samlet av eliten.

Det er ikke bare de politiske styreformene som er like, men både Norge, Danmark og Sverige er parlamentariske demokrati. Norge er medlem av EØS, mens Danmark og Sverige er medlem av EU, der både EU og EØS har fokus på fri handel av arbeidskraft og varer. Det finnes utallige likheter både da og nå, som gjør det sannsynlig at historieformidlingen er lik.

Læreplanmålene som jeg skrev om tidligere i oppgaven viser også det til tross for variasjoner, er nokså like, åpne læreplanmål i både Danmark og Norge. Samtidig er det vesentlige forskjeller som gjør at det sannsynliggjør at det også vil være forskjeller, men så spør det i hvor stor grad det vil variere.

4.4 Oppsummering

Danmark var i flere hundre år en meget betydelig aktør i koloniseringen av ”den tredje verden”. Koloniene i Karibia, Asia og Afrika, ble alle etablert under kongeriket Danmark-Norge. Tar man med Island, Færøyene og Grønland i Norden, er det også vel verdt å merke seg at disse øygruppene alle var underlagt Norge i tidlig middelalder før unionen med Danmark. Det var på tampen før Norges selvstendighet fra Danmark at slavehandelen ble forbudt (1792). Siden Norge før 1814 var underlagt Danmark, fritar man da historiebøkene i den videregående opplæringen, å ikke skrive om norske aktører i kolonitiden når de var såpass involvert? Det er tydelig at også Norge fortsatte å være sterkt involvert i Afrika i tiden etter bruddet fra Danmark. Roald Berg skriver om rapportene fra misjonsskolen i Stavanger som ble opprettet i 1864. Privatarkivene derfra ”viser korleis Afrika verken låg eller ligg utanfor norsk interessessfære. Og dessuten er statsstøtta til nett desse to privatarkiva (det andre er Arbeiderbevegelsens arkiv) vitnemål om at samkjensle og solidaritet med verdas ikkje-priviligerte er idéhistoriske grunnlinjer i historia til norsk utanrikspolitikk” (Berg 2016:48). Berg har som tidligere nevnt i oppgaven også skrevet om hvor delaktig norske borgere var som misjonærer i Afrika under den senere imperialismen, men er det også utelatt fra bøkene?

I Danmark er det en pågående debatt i disse dager, i lys av at det er 100 år siden de solgte sine siste kolonier i Karibia til USA i 1917. Danmark fikk med seg alle arkivene fra øyenes historie fram til 1917 og i forbindelse med 100-årsjubileet for salget, hadde Rigsarkivet i

Danmark i digitalisert alle kildene fra da Danmark var kolonimakt på De Vestindiske Øyene. Det arkivet ble åpnet den 1. mars 2017 (Rigsarkivet). Det igjen vitner om et nytt og økt fokus på nasjonens koloniale fortid hos danskene.

Debatten om kolonitid og egen delaktighet virker ikke å ha kommet til Norge i like stor grad, selv om det har kommet mer forskning og mastergradsavhandlinger om nordmenn og kolonitid de siste årene. At nordmenn var delaktig i koloniseringen, er det imidlertid liten tvil om. I oppdaterte læreplanmål har kolonitid og imperialismen en sentral plass, men det spørs om aktive aktører eller motarbeidere, er nærmest skrevet ut av historien, fordi det er et såpass usikkert, mørkt eller vanskelig tema å skrive om sett med norske eller danske øyne, som bryter med fortellingen om den gode, velmenende nasjon, som flere historikere har kritisert både Norge og Danmark for. Avkoloniseringen av de danske koloniene skjedde etter Danmark-Norge var historie og lenge før avkoloniseringen av Afrika. Om det ikke er skrevet noe særlig om kolonitiden fra norsk eller dansk side, har det nok sine grunner, men vil også være underlig, tatt i betraktning hvor mange hundre år koloniene var en del av det Kongeriket Danmark-Norge. Er det viet lite plass av ulike årsaker, bør det i hvert fall være en forklaring på hvorfor i historiebøkene for den videregående skolen, ettersom det er neste generasjon som utdannes og man bør kjenne sitt opphav og nasjons historie, på godt og vondt.

5 Koloniseringen

5.1 Norge

5.1.1 Egen historie

Norge var ikke en selvstendig stat, men det er likevel interessant å se hvor mye Danmark-Norge er nevnt i forbindelse med kolonitiden og om det er norske aktører som er nevnt i så måte.

I *Tidslinjer* gjøres det klart at det på 1600-tallet var Nederland, Frankrike og Storbritannia som hev seg inn i kappløpet om kolonier i Karibia, etter Spania og Portugals inntog over 100 år tidligere. ”Gjennom kriger sikret de seg områder i Nord-Amerika og flere øyer i Karibhavet. Slik ble Haiti en fransk koloni, mens Jamaica ble lagt under engelsk styre. Også kongeriket Danmark-Norge skaffet seg noen kolonier i Karibia” (Eliassen et al. 2012:198).

Tidslinjer er bygd opp med 23 kapitler over 576 sider med en rekke større fokusområder innenfor temaet. I kapittel 8: Oppdagelser, kolonier og slavehandel, er det delt inn i fokusområdene Portugal som sjømakt, koloniseringen av Latin-Amerika, nybyggerkolonier i Nord-Amerika, Afrika i slavehandelens tid og verden veves tettere sammen med flere underkapitler. I underkapittelet om *Koloniseringen av Latin-Amerika*, har Danmark-Norge fått en egen liten tekstramme utenfor selve hovedkapittelet under delkapitlet *Sukker og slaver i Karibia*.

Fra 1620 og fram til midten av 1700-tallet ble den dansk-norske kolonihandelen – etter mønster fra Holland, England og Frankrike – drevet av *kompanier*. Men i 1754 overtok den dansk-norske staten alle kompanienes eiendommer i Afrika og Vestindia, og i 1777 skjedde det samme med det asiatiske kompaniet. På St. Croix og andre øyer var økonomien basert på plantasjoner som produserte sukker ved hjelp av afrikanske slaver. Fra 1754 av ble slavehandelen og slavedriften dermed en statlig virksomhet, administrert av både danske og norske embetsmenn, og norske og danske sjøfolk deltok i slavetransporten. Kanskje ble så mange som 100.000 slaver sendt fra Dansk Guinea fram til handelsstasjonene der ble overtatt av britene i 1849 (Eliassen et al. 2012:199).

Selv om man som leser må gå inn i en tekstramme utenfor selve hovedteksten, er det altså med i lærebøkene at både norske sjøfolk og embetsmenn var en del av det koloniale systemet, men det er ikke særlig vektlagt. I teksten utenfor tekstrammene står det forklart mer generelt om bakgrunnen for koloniseringen på de karibiske øyene, som ga godt klima for dyrking av sukker, som var blitt en forbruksvare i Europa. Forfatterne av boken skriver at det

var en av de viktigste grunnene til at den atlantiske slavehandelen ble så omfattende, fordi det trengtes mange slaver. I tillegg lå forholdene på de karibiske øyene godt til rette for plantasjedrift og det var bruk for enormt med arbeidskraft for å levere sukker til Europa.

At nordmenn var delaktig i den transatlantiske slavehandelen er det altså så vidt nevnt noe om. Det ble også fraktet slaver til Norge. Det er også gjort et sidepoeng om nordmenn og slavehandel i en tekstramme utenfor selve hovedteksten. I det foregående kapittelet *Det nye Europa tar form*, er det skrevet om opplysningstidens ideer om menneskerettigheter og maktfordeling som førte til revolusjoner verden over og også som avgjørende for den kommende avvikling av slaveri. I tekstrammen står det skrevet at de fleste opplysningsfilosofene støttet slaveriet på det meste av 16- og 1700-tallet. ”Når de skrev om menneskers medfødte rettigheter, gjaldt disse til å begynne med bare for hvite menn. Både engelskmannen John Locke og den dansk-norske forfatteren og opplysningsfilosofen Ludvig Holberg hadde eierandeler i handelskompanier og tjente penger på slavehandel” (Eliassen et al. 2012:181).

Her står det altså nevnt at norskfødte Ludvig Holberg (som riktignok flyttet til Danmark da han var 22 år), var en av de som tjente penger på slavehandelen, noe som kanskje ikke er oppsiktsvekkende, men interessant. Ifølge boken var det ikke før mot slutten av 1700-tallet at noen av opplysningsfilosofene begynte å ta avstand fra slaveriet på prinsipielt grunnlag.

Noe av den økende motstanden er blitt belyst i den andre norske læreboken *I ettertid*. Det står vel én side i en bok på 277 sider om nordmenn og kolonitid i relasjon til hverandre. I kapittel 12 som heter *Fornuftens lys*, er det et avsnitt kalt *Redaktøren og slaveriet*, som handler om avisredaktøren Marinius Nissen som høsten 1784 trykte artiklene ”En Franskmands Efterretning om den frandske Slavhandel” og ”En Negers Ædelmodighet og Taknemlighet” i *Kongelig allene privilegerede Trondhiems Adresse-Contors Efterretninger*, forløperen til den Trondheims-baserte avisen vi i dag kjenner som Adresseavisen.

De to artiklene handler om at slavehandel var ulønnsom og at ”investeringene i slavehandel og driftskostnadene ved slavebasert plantasjeøkonomi oversteg det økonomiske utbyttet på lang sikt”. I boken står det skrevet at det var omfattende sensur i denne perioden og at ”avisene i Norge og Danmark (var) organer for kunngjøring av statens politikk”. Marinius ”publiserte sin skjulte kritikk av slaveriet som institusjon og slavehandelen som aktivitet, selv om begge deler var blitt viktige i dansk-norsk økonomi” (Dørum et al. 2016:129).

Avslutningsvis runder teksten av med å skrive om en økende motstand mot slaveriet mot slutten av 1700-tallet og tankene om menneskers likeverd som ble fremmet av de nevnte opplysningsfilosofene. ”Redaktør Nissen opplevde å se slavehandelen bli forbudt i Danmark-Norge i 1792, men ikke den endelige avviklingen som skjedde fra 1803. Omtrent hundre tusen slaver hadde da blitt ført over Atlanterhavet av danske og norske skip” (Dørum et al. 2016:129).

I det læreverket er det altså én konkret setning om Danmark-Norge og menneskehandelen, der de slås fast at hundre tusen slaver hadde blitt fraktet fra Afrika av danske og norske skip.

Danmark-Norges er også nevnt i samme bok i forbindelse med handelskompaniene på 1600- og 1700-tallet. ”Land som Storbritannia, Frankrike, Nederland og Danmark-Norge ga handelskompanier monopol på å drive handel i visse områder og land, eller de ga dem monopol på å drive handel med bestemte type varer” (Dørum et al. 2016:155). Det var som nevnt handelskompaniene som først etablerte kolonier, men det er ikke utdypet eller skrevet noe om Danmark-Norge sine handelskompanier som alt på 1600-tallet etablerte seg i Asia.

Norsk skipsfart er et fokusområde i perioden med kolonitid, særlig i *Tidslinjer*. Det står skrevet om trelasthandel og skipsfart og om Norges voksende velstand. Der er en norsk aktør, Bernt Anker, nevnt og skrevet om. Kristiania-kjøpmannen Anker (1746-1805) var Norges rikeste mann og hadde 10.000 som arbeidet for seg. Boken tar for seg handel, byvekst og trelasttoll, som alt i 1640 utgjorde halvparten av statsinntektene til Norge, men det er ikke skrevet om slaveri eller menneskehandel var en del av dette. Det står imidlertid skrevet om den samme perioden at den norske sjøflåten ble bygd opp på grunn av stor lønnsomhet og at Danmark-Norge inngikk et traktat med Algerie i Nord-Afrika i 1746. Traktatet skulle beskytte dansk-norske skip mot sjørøvere, og fikk dermed stor økonomisk betydning, ettersom nordmenn kunne ta fraktoppdrag mellom havner i Sør-Europa og seile inn store summer. Det står ikke spesifisert hva som ble fraktet, men ”sjøfarten og de håndverkerne som var knyttet til skipsbygging, og vedlikehold, ga med andre ord utkomme til et stort antall nordmenn” (Eliassen et al. 2012:228).

Selv om det ikke står spesifisert hvilke handelsoppdrag, har man fra de foregående kapitlene lest om den store veksten av kolonier i hele verden, og det har vært nevnt at danske og norske skip fraktet slaver fra Afrika til Karibia i stor stil. Med varer som ble produsert og den transatlantiske trekanthandelen, kan man tenke seg at norske sjøfolk og norske firmaer tok del

i denne slavehandelen, men det står altså ingenting konkret om. Dette var altså fra perioden 1400-1750 i boken.

I neste periodeinndeling, i læreverket fra 1750-1914, står det skrevet mer om norsk skipsfart som økte godt av den økende verdenshandelen. Norsk delaktighet i imperialismens tidsalder, da Norge var en selvstendig nasjon og ikke lengre var en del av Danmark, står det ikke skrevet noe direkte om. Men det står at 1850-1880 var den norske skipsfartens gullalder og at det ”seilte over 60.000 nordmenn i den norske handelsflåten, og bare USA og Storbritannia hadde en større flåte enn Norge” (Eliassen et al. 2012:265). Det er rimelig å anta at nordmenn eller staten Norge var delaktig i kolonisystemet, men det er altså ikke nevnt spesifikt om hvilke varer og hva som ble fraktet. Slaver var det i hvert fall ikke, siden slaveriet nå var forbudt og iverksatt verden over. Samtidig gikk kolonialismen inn i en ny tid i denne perioden, og verdens tredje største sjøflåte, må ha medvirket i dette systemet. Igjen, så blir det nærmest synsing eller ren gjetting ut i fra det som står i bøkene.

Norsk delaktighet i Afrika står det skrevet én setning om innledningsvis i kapitlet om imperialismen. ”Kanskje mistet så mange som ti millioner mennesker livet – det var omtrent halvparten av befolkningen. Flere nordmenn var med i det brutale kolonistyre som offiserer og jurister (Eliassen et al. 2012:328). Her står det at nordmenn var involvert, men det går ikke inn på spesifikke nordmenns delaktighet, men det blir en bisetning i det overordnede bildet, som handler om helt andre ting enn norsk tilstedeværelse i koloniene.

Man kan ikke få med all historie i et samlet verk, men hvordan man inndeler og legger opp en bok, påvirker hva som blir tatt med og hva som blir utelatt, akkurat som denne oppgaven her. Christian 7.s forbud mot slavehandel fra 1792, som ble nevnt i *I ettertid*, er ikke nevnt i *Tidslinjer*. Verken i kapitlene for perioden om *Demokrati og nasjon* eller *Demokratisering og nasjonsbygging i Norge* er det nevnt, trolig på grunn av hva man har valgt å fokusere på. Da er det en historisk betydelig hendelse, som har forsvunnet ut, siden den ikke passet naturlig inn i det man ønsket å formidle.

Den samtidige kilden og fortellingen fra denne perioden som har fått fokus, er på da Danmark-Norge ble dratt inn i Napoleonskrigene og som til syvende og sist ledet til at Norge ble en selvstendig nasjon. I oppbyggingen til det har *Tidslinjer* valgt fortellingen om Osol Tellefsen, som en samtidig kilde. En norsk sjømann som satt i fengsel i engelske Portsmouth for tredje året på rad, og hans brev hjem til familien i Norge. I nesten samme periode hamstret de dansk-norske koloniene inn slaver i en 10-årsperiode før det endelige forbudet i 1802, men

det er utelatt. Det er neppe fordi lærebøkene har hatt som mål å skrive norsk delaktighet ut av historiebøkene, men fordi det ikke passer inn med det narrative man har valgt å fokusere på i boken.

Norge var en betydelig sjøfartsnasjon på denne tiden, som også viser seg i forhold til antall norske sjøfolk som ble fengslet under Napoleonskrigene, men fokuset er ikke på menneskehandel og utnyttelse like før krigen, men i stedet for er perspektivet på Norge eller nordmenn i offerrollen like etterpå under krigen der ”Danmark-Norge ble tvunget til å delta i fastlandsblokaden av Storbritannia. For Norge ble handelsblokaden og krigen mot Storbritannia en katastrofe. I britiske havner ble norske skip beslaglagt, og rundt 5.000 norske sjøfolk ble tatt i arrest” (Eliassen et al. 2012:307). Der står det at 560 norske fartøyer ble tatt av britene kun i 1807 og at blokaden av de viktigste norske eksportnæringene fullstendig lammet norsk eksportnæring. Det er nevnt at norske sjøfolk var med og fraktet slaver og en del av det koloniale systemet, men det er ikke til å komme utenom at det først utbroderes når norske sjøfolk er ofre, selv om mange norske sjøfolk samtidig eller like før var en stor del av slavehandelen.

Det henger kanskje sammen med oppsummeringen i samme kapittel om synet på dansketida i dag. I avslutningen av kapittel 9 *Norge fra nedgang til vekst*, er det to sider dedikert til synet på ”dansketida” i dag. Forfatterne av læreboken skriver at debatten om dansketida ikke er like intens i dag og at det fortsatt er uenighet blant historikere om synet på denne perioden. ”Et spørsmål har vært i hvilken grad Danmark behandlet Norge som en koloni som ble utbyttet økonomisk. Var for eksempel skattene hardere i Norge enn i Danmark? Hentet Danmark mer ut av Norge gjennom toll, skatt og andre avgifter enn det ga tilbake i form av forsvar, administrasjon og andre goder?” (Eliassen et al. 2012:232). Her kommer det også fram i lærebøkene at diskusjonen om Norge i realiteten var en koloni, er tilstedeværende i dag. Det sier også noe om forutsetningene for å skrive om kolonitiden sett fra et norsk perspektiv. Om oppfatningen er at man ser på Norge som en koloni, er det trolig vanskeligere å framheve fortellinger om norsk delaktighet i det koloniale systemet. Var Norge en koloni, er man mer offer enn overgriper og narrative vil til en viss grad gjenspeile det. I begrunnelsen for et syn på Norge som en koloni, framhever forfatterne at rikets hovedstad lå i København ”og at Norge først og fremst ble styrt derfra, nærmest som en provins” og at ”det dansk-norske rikets utenrikspolitikk dreide seg mye mer om hva som tjente danske interesser” (Eliassen et al. 2012:232). Uansett konkluderer læreboken med at perioden satte dype spor etter seg og peker

også på at selvstendighet kunne ha vært en dyrere løsning for Norge, siden de med å være underlagt Danmark slapp å betale for å ha ”egen konge, kongelige praktbygninger, kostbart hoff, egen statsadministrasjon og ikke minst større militære styrker” (Eliassen et al. 2012:233).

Der Norge som nasjon er nevnt i forbindelse med imperialismen, er i en egen bolk kalt ”ishavsimperialisme”, der Norge havnet i konflikt med Danmark på 1930-tallet. I *Tidslinjer* beskrives det som en form for imperialism som ”utfoldet seg i polstrøkene og var rettet mot ubebodde områder”. Norge hadde fått Svalbard med visse restriksjoner etter krigsoppgjøret etter 1.verdenskrig, med restriksjoner som fortsatt gjelder i dag. Det var imidlertid en aggressiv utenrikspolitikk rettet mot Grønland, som skapte en konflikt med Danmark på starten av 1930-tallet. ”Grønland, som i middelalderen hadde tilhørt Norge, ble lagt under Danmark da unionen mellom Danmark og Norge ble oppløst i 1814. I 1931 okkuperte en privat norsk ekspedisjon Øst-Grønland og krevde dette området som norsk land. Okkupasjonen ble godtatt av den norske regjeringen, men Danmark brakte saken inn for den internasjonale domstolen i Haag” (Eliassen et al. 2012:413). Norge måtte oppgi kravet etter at domstolen i Haag, slo fast at Øst-Grønland tilhørte Danmark. Her kommer altså en link på gamle sår som ikke var leget fra det gamle riksfellesskapet Danmark-Norge.

5.1.2 Sentrale begrep og årsaksanalyser

Viktige begreper i lærebøkene er blant annet handelskapitalisme, som er definert som varer som ble fraktet over store avstander og solgt med fortjeneste, der transporten var en viktigere kilde til fortjeneste enn selve produksjonen (Eliassen et al. 2012:165).

Merkantilisme er et begrep som går igjen og blir forklart flere ganger i boken. Det står forklart som handelskompanier og enkelte borgeres enerett til å drive handel med bestemte områder i verden der ”toll fra handel ble større inntektskilde enn skatt fra bøndene for Staten” (Eliassen et al. 2012:180). Med høy tollsats på importvarer, måtte inntektene overstige betalingen til utlandet for import. Dette systemet ble gjeldende til midten av 1800-tallet da Storbritannia oppga den merkantilistiske politikken, siden de var blitt så dominerende i verdenshandel at frihandel mellom landene var fordelaktig (Eliassen et al. 2012:245).

Det er viet plass til ”de viktigste ideologiene” på 1800-tallet: politisk liberalisme, radikalisme og sosialisme, konservatisme, rasisme, nasjonalisme, sosialdarwinisme og imperialism. Særlig de to siste gjaldt for den senere koloniseringen av Afrika, med et sosialdarwinistisk

syn på den afrikanske befolkningen, som går ut på at den sterkeste overlever, og da så europeerne som sin plikt å hjelpe de som var underlegen. Imperialisme ”går ut på at en stat utvider sin makt og innflytelse på bekostning av andre stater” (Eliassen et al. 2012:290)

Det har *I ettertid*-boken også brukt som begrunnelse for kolonialisme, at ”Vesten var kulturelt, økonomisk, teknologisk og intellektuelt over land i Afrika og Asia, og med at den ”hvite rasen” var langt mer utviklet enn de ”fargede””. Der står også kolonibegrepet definert slik: ”En koloni oppstår når en stat, slik som Storbritannia, erobrer militært, gjør krav på og etablerer bosettinger i et annet land” (Dørum et al. 2016:154).

Dette er altså de mest gjennomgående og brukte begrepene i de norske historiebøkene.

5.1.3 Fokusområder

Allerede tidlig i boken framheves Storbritannia som den ledende verdensmakten. Det skrives om hvordan Portugal var først ut, men så hvordan Spania ble en stormakt som grunnla et spansk imperium i Sør-Amerika på 1500-tallet. Kolonitiden beskrives som begynnelsen på en storhetstid for Storbritannia, som gjennom kriger sikret seg strategiske områder på Nord-Amerika-kysten og Gibraltar og sikret seg ”enerett til å forsyne de spanske koloniene med afrikanske slaver, (som) innebar begynnelsen på en storhetstid” (Eliassen et al. 2012:173).

Som en rød tråd gjennom hele boken, har de norske lærebøkene et tilbakevendende fokus på bakgrunn og konsekvens av kolonialismen, som et bakteppe til hvordan verden endret seg drastisk. Det står om sjuårskrigen (1756-63) som blir omtalt som ”den første verdenskrigen”, og forfatterne av boken skriver om en strid mellom Storbritannia og Frankrike som handlet om kontroll over koloniene og verdiene fra kolonihandelen.

Det står skrevet om hvordan portugiserne med kanoner og raske skip klarte å etablere handelsstasjoner langs kysten i Afrika og hente ut rikdommer fra innlandet og fraktet ut, der de også sikret skatter og avgifter fra fremmede skip, men hvordan de ble skjøvet til side utover 1600-tallet av Storbritannia, Holland og Frankrike (Eliassen et al. 2012:192).

I tidlig nytid med etableringen av kolonier, står det skrevet om hvordan Spania klarte å erobre mektige riker som azteker- og inkariket og etablere seg i Latin-Amerika. ”Kanskje var sykdommer i en forsvarsløs befolkning den viktigste grunnen til at folketallet sank så katastrofalt i de aller første årene etter erobringene” (Eliassen et al. 2012:209).

I likhet med danskene, bruker også de norske lærebøkene samtidige kilder. De har også tatt med utdrag fra presten Bartolomé de Las Cascas, som tidligere hadde vært en mektig jordeier, og hans motstand spanjolenes ugjerning i koloniene, der han i 1550 var svært kritisk til om det var moralsk riktig å føre krig mot urbefolkningen og gjøre de til slaver. ”Menneskers rettigheter er felles for alle nasjoner, kristne og ikke-kristne, og uavhengig av tro, lov, stat, hudfarge og stilling, uten noen forskjell. Alle indianerne som befinner seg der, må anses som frie, med den samme rett som gjør at jeg er det” (Eliassen et al. 2012:196).

Perspektivet er etter det mye på Afrika, fra tidlige handelsstasjoner, til storstilt slavehandel og senere oppstykkning og inndeling av hele kontinentet i det som er omtalt som ”den nye imperialismen”.

Her står det skrevet at det mellom 1500-1850 er vanlig å regne at ”mellom 10-15 millioner afrikanere *kom fram* til den andre siden av Atlanterhavet”, mens hver sjette slave trolig døde ombord. Mot slutten av 1700-tallet ble ”100.000 afrikanere frakter over Atlanterhavet årlig for å produsere sukker, bomull og tobakk til europeiske forbrukere” (Eliassen et al. 2012:203). Trekanthandelen ”illustrer hvordan Europa, Afrika og Amerika ble vevd tettere sammen i et økonomisk verdenssystem”. Afrikanske slaver ble fraktet over til Amerika for å dyrke sukerrør, som ble fraktet til Europa og brukt til te, sjokolade og andre matvarer, mens ferdigproduserte varer og våpen ble med skipene tilbake til ”slavekysten”. Ifølge boken var europeerne de store vinnerne på grunn av ”utnyttningen av naturressurser og arbeidskraft rundt om på kloden (var) med på å bringe Europa både makt og rikdom, og det er derfor mange taler om et historisk vendepunkt” (Eliassen et al. 2012:206).

Koloniseringen førte til et økologisk verdenssystem der potet, tomat og kakao, var blant matvarer som kom fra Amerika, og ble dagligdags verden over. Koloniseringen av Afrika blir forklart blant annet for å sikre både tilgangen på råvarer og samtidig sikre et markedet for å omsette billige og masseproduserte varer. Det er blant annet nevnt som en av de viktige grunnene til den industrielle revolusjonen. Der er også slaveriet framhevet som viktig bidrag til den da økonomiske veksten i Storbritannia, på grunn av produksjonen av råbomull i koloniene.

Strategisk viktige punkter er et annet punkt som defineres som viktig for imperialismen. Suezkanalen som sto ferdig i 1869, forkortet reisen mellom Europa til India med 60.000 kilometer (Eliassen et al. 2012:252). India – juvelen i kronen, er et stort fokus i begge de

norske bøkene om kolonitiden, så det er ingen tvil om koloniernes viktighet for framveksten av det britiske imperiet.

Periodiseringen av det som fulgte er kalt ”den nye imperialismen” fra 1870-1914. Det handler om den ekspansive stormaktspolitikken der store områder i Asia og Afrika ble lagt direkte under europeisk styre. Det skrives om utnyttelse av menneskelige og råstoffer, men samtidig understrekes forskjellen mellom imperialismen i Latin-Amerika og Afrika (Eliassen et al. 2012:321).

Det skrives om Berlinkonferansen 1884-1885 med oppdelingen og koloniseringen av hele kontinentet, foruten om Etiopia og Liberia, blant de europeiske stormaktene og aktørene der. Hvordan koloniseringen foregikk ulikt, der det var mer motstand enkelte plasser, blant annet i Algerie og Sør-Afrika. Det er også lagt vekt på hvordan kolonistyret ble styrt og kristne misjonærs inntog i Afrika, hvordan Tyskland begynte med sine strenge raselover og innførte første konsentrasjonsleirer, som ble viktig for framveksten av Nazi-Tyskland (Eliassen et al. 2012:333-335).

Bakgrunnen for den aggressive ekspansjonen forklares i de norske lærebøkene med økonomisk krise i 1870-årene og et voksende behov for råvarer, markeder og en plass å få omsatt de nye produktene. Religiøse og ideologiske motiver står som en bakgrunn, med et dominerende syn om en underlegen rase. I tillegg var de teknologiske forutsetningene en forklaring på hvordan det kunne gå til. ”I noen områder var kanskje kampen om råvarer avgjørende, mens det andre steder kunne være ideologiske motiver eller ønske om å sikre seg kontroll over havområder, eller kanaler, slik som Suezkanalen. Derfor fortsetter diskusjonen både om bakgrunnen for imperialismen og dens virkninger” (Eliassen et al. 2012:349)

Afrika er tyngst vektlagt, men det er også skrevet om det britiske imperiets juvel India på tre sider og det er tatt med litt om hvordan Kina unngikk å bli kolonisert, mens Japan også ble en kolonimakt.

I forhold til imperialismens nedgang, er voksende nasjonalisme med særlig fokus på fortellingen om Gandhi og India både i *Tidslinjer* og i *I ettertid*, framhevet som en viktig årsak.

I ettertid er et læreverk som er skreddersydd til læreplanene i historie. ”Den er skrevet for å hjelpe deg til å nå alle kompetansemålene i læreplanen i historie”, står det i innledningen (Dørum et al. 2016:3). De har et mye snevare fokus enn *Tidslinjer*, men har med en del om

koloniseringen av Nord-Amerika. Den boken har vevd inn fortellingen om Mahatma Gandhi og hans opplevelse, til å fortelle om kolonitiden både i Afrika og Asia. Om Mahatma Gandhi (1869-1948), som ung inder som forsøkte å tilpasse seg britisk kultur, både i klær og dannelse, men opplevde baksidens medalje av kolonistyret da han var i Sør-Afrika. Dette fikk betydning for Indias frigjøringskamp, der Gandhi ble den store lederen med sin ikke-voldsbevegelse og i den økende misnøye med det britiske styret, som til sist førte til frigjøring i 1947. ”(Det er) ikke mulig å gi deg oversikt over alt som har skjedd i historien, og det prøver vi heller ikke på. Vi har valgt å gå i dybden på enkelte hendelser og situasjoner, som skal gi deg innsikt i viktige forhold i fortiden” står det skrevet innledningsvis i *I ettertid* (Dørum et al. 2016:3).

Det blir altså en litt annerledes historiebok med mer fokus på enkeltnasjoner og hendelser, men de har også framhevet og forklart kolonistyre, framveksten av handelskompanier, den voksende misnøyen mot det koloniale styresettet fra en voksende sosialistisk og kommunistisk motstand. Hovedfokuset i forhold til kolonitiden er definitivt på det britiske styresettet, men de har i all hovedsak de samme forklaringene som *Tidslinjer* på bakgrunn for kolonitid og imperialism, og den økende nasjonalismen og motstand mot kolonialismen som senere fulgte. Fortellingen om Gandhi er for eksempel nært knyttet til kompetansemålet ”presentere en historisk person og diskutere hvordan samtidige samfunnsrammer påvirket denne personens handlinger”. I lærerveiledningen i *I ettertid* er de fleste forslagene om oppgaver og kildearbeid i forhold til kolonitiden knyttet til Storbritannia og/eller Gandhi.

5.1.4 Oppsummering

Det er nevnt i en setning her og der at nordmenn var en del av det transatlantiske slavesystemet. Riksfellesskapet Danmark-Norge sine kolonier er knapt nok nevnt, så det er ikke et stort fokus i norske lærebøker, men det er i hvert fall tatt med at nordmenn var delaktig, både i den transatlantiske slavehandelen, at norske embetsmenn og sjøfolk var med i kolonistyrer – også senere under ”den nye imperialismen”. Samtidig må man lete godt for å finne spor av norsk delaktighet i forbindelse med kolonitid og imperialism. Forbudet mot slavehandel fra den dansk-norske kong Christian 7. I 1792, er nevnt i *I ettertid*, men utelatt i *Tidslinjer*. Trolig er det på grunn av periodisering og inndeling av kapitler. Et slikt innslag passer ikke inn i perioden i forkant av kapitlet om norsk frigjøring og selvstendighet fra nettopp den samme statsmakten. Det er nevnt at dansk-norske skip fraktet vel 100.000 slaver over Atlanterhavet, men det er kun nevnt i en setning i begge bøker, uten at de går mer inn på

norsk delaktighet i slavehandelen. Det kan ha sammenheng med ”dansketida”, der *Tidslinjer* blant annet drøfter om Norge var en dansk koloni. Hvis man har det synspunktet, er det kanskje enklere å forklare hvorfor norsk delaktighet i det koloniale systemet ikke er viet større plass og heller fokusert på den siden av Norge som var undertrykt og frigjorde seg, framfor den siden av nordmenn som var en del av det koloniale systemet.

Det er viet en del plass til begrepsforklaringer underveis, og særlig på alle –ismene; merkantilisme, sosialdarwinisme, nasjonalisme, kapitalisme og kolonialisme, som forklaringer på hvorfor koloniseringen skjedde og siden avtok.

Både tidlig kolonitid og senere imperialisme, som handler om utnyttelse og undertrykkelse av folkeslag og nasjoner, er en rød tråd gjennom historien, også i lærebøkene. Hovedaktøren er Storbritannia, som vokste fram til å bli et enormt imperium med kolonier over hele verden. De var en verdensmakt og klart mest omtalt i de norske lærebøkene.

5.2 Danmark

5.2.1 Egen historie

I de danske lærebøkene *Fokus – kernestof i historie*, er det viet et eget kapittel i første bok til kolonisering. Kapitlet starter med å skrive om den europeiske ekspansjon som ”endret verden drastisk” på 1400-tallet der de kort forteller om spanske og portugisiske conquistadorer som ”koloniserte store området i Sør- og Mellom-Amerika”. Tidlig nevnes egen nasjons delaktighet i den tidligere kolonisering ”... mens nederlandske, franske, engelske, spanske, svenske og danske kjøbmænd, bosettere og plantageejere koloniserte Caribien og det nordamerikanske kontinent” (Grubb et al. 2016:255).

De danske koloniene er tatt med på et kart med kolonier rundt 1800-tallet med: Guldkysten 1657, Trankebar 1620, Nikobarerne 1756, St. Croix 1733, St. Thomas og St. John 1672. Det er i *Fokus*-bøkene ikke skrevet noe særlig spesifikt om dansk kolonitid i Afrika eller Asia, men det er skrevet om handelskompanier, blant annet at prostitusjon var vanlig serviceytelse ved handelsstasjonene, som jo danskene hadde i India og ved Afrikakysten.

Det er imidlertid skrevet litt mer om livet til slavene på de vestindiske øyene. Der får man vite at sukker fra sukkerrør var hovedproduksjonen på de danske plantasjene der, og om normene som eksisterte på den tiden. At det var ”et hån mot makthierarkiet i plantasjesamfunnet” om

en hvit kvinne ble gravid med en svart mann, men hvordan det ble sett mellom øynene dersom en hvit mann fikk barn med en svart kvinne. Samtidig framheves den betydelige framveksten av mulatter eller de ”frikulørte, som de kaldtes i Dansk Vestindien” på de danske øyene på 1700-tallet (Grubb et al. 2016:267).

Blant de seks utdragene fra samtidige kilder har de tatt med kong Christian den 7. ’s ”forordning om neger-handelen” fra 16. mars 1792, som forbød dansk slavehandel med effekt fra utgangen av 1802. Den 10 år lange fristen til å kjøpe seg slaver til å klare seg for framtiden, førte til en markant vekst i slavehandelen i årene som fulgte. ”For å hjelpe plantasjeeierne, opphevde kongen importavgiften på kvinnelige slaver og fjernet skatten på kvinnelige slaver, som kunne sikre slavebefolkningen reproduksjon” (Grubb et al. 2016:279).

Biskop Erik Pontoppidans forord til Ludewig Ferdinand Rømers reiseberetning fra Gullkysten i Vestafrika: ”Tilforladelig etterretning om Kysten Guinea” fra 1760 er også tatt med. Teksten ”bærer præg af den samtidige debat om det moralske dilemma i slavehandelen” (Grubb et al. 2016:278).

I forhold til egen kolonitid, har danskene flere samtidige beretninger. Det er også tatt med i kapittelet om imperialismen et utdrag fra Grønlandskommisjonens betenkning fra 1851. ”I løpet av 1800-tallet ble det i Danmark nedsatt flere kommisjoner for å studere de grønlandske forhold og fremsette planer om hvordan den grønlandske befolkning kunne hjelpes fram til en sivilisert tilværelse”, står det innledningsvis (Adriansen et al. 2016:223). Der argumenteres det for et dansk formynderskap som ”ikke hensigtsmæssigt synes at kunne betros i andres hænder end statens”. Konklusjonen der var at den grønlandske befolkning ville klare seg mye bedre med et monopol fra regjeringen, enn om handelen skulle overlates til det private, der det i kommisjonens utdrag, er en frykt for at ”brændevin (vil) blive et almindeligt betalingsmiddel, den bedste del af nationen, erhvervene, ville efterhånden svækkes og tilintetgøres. Grønlænderne ville da inden kort tid være bragt længere tilbage, end da de første danske etableringer blev anlagt der i landet” (Adriansen et al. 2016:222-223).

Danmarks besittelser i det nordlige Atlanterhavet, Færøyene, Island og Grønland, er det også skrevet kort om i en egen rubrikk om hvert enkelt lands historie, under Imperialismekapitlet. Blant annet står det at Danmark kom tilbake til Grønland på 1700-tallet og grunnla en misjons- og handelsstasjon i Nuuk og at kolonitiden varte til 1953 (Adriansen et al. 2016:199).

5.2.2 Sentrale begrep og årsaksanalyser

I de danske lærebøkene står koloni definert som ”et landområde som administrativt, politisk og militært er underlagt en fjerntliggende og fremmed statsmakt. Ideologien bak dette særlige samfunssystemet, kalles kolonialisme. Overordnet betyr kolonialisme det samme som imperialismen” (Grubb et al. 2016:255).

Merkantilisme er også uthevet som et hovedområde i de danske *Fokus*-bøkene. Det krevdes høy produksjon for å skape en positiv handelsbalanse i direkte relasjon til trekanthandelen, der koloniene eksporterte råstoffer som bomull og sukker, som ble produsert i moderlandet og bearbeidet, og i stor grad eksportert tilbake til koloniene. Det merkantilistiske systemet defineres med begrenset import og høy beskatning på ”unødvendige” luksusvarer. Systemet førte ifølge forfatterne til underutvikling og industri i koloniene. Den høye tollavgiften og handelsmonopolet fra kolonimakten forhindret i stor grad koloniene fra å utvikle sitt eget produksjonsapparat. ”Produktionsmessig forarbeidning av råvarer var i udstrakt grad forbeholdt kolonimagten, hvilket betød, at mange kolonier sent eller slet ikke gjennomgikk en industriell utvikling” (Grubb et al. 2016:258).

Merkantilismen sees som grunnlaget for den senere imperialismen og det mer direkte styret av koloniene. Bakgrunnen for den nye imperialismen handlet om nødvendighetene av å sikre seg marked for produktene som ble produsert i Europa, samt å skaffe råstoffer til industrien. ”Man talte også varmt om den store oppgave, å spre europeisk sivilisasjon til resten av verden” (Adriansen et al. 2016:197). Teknologien framheves som en forutsetning for den mer direkte kontrollen.

Maktbalanse er et annet begrep som brukes mye, både om forholdene til de europeiske landene seg imellom, men også hvordan tilstedeværelsen i Afrika, skjøv på maktbalansen i lokalsamfunnene, gjennom allianser og unaturlige inndelinger av kontinentet. Moral-begrepet brukes for å forklare europeernes ”rett” til å kolonisere. Ifølge de kristne europeerne var ”deres tilstedeværelse bestemt av Gud, og koloniseringen det beste som kunne skje for kontinentet og dets innbyggere”. De hadde en ”plikt til å bringe Guds lys og åpenbaring til indianerne. Samme mønsteret som senere ble fulgt i Afrika og resten av verden som ble kolonisert” (Grubb et al. 2016:262).

5.2.3 Fokusområder

Kapittelet om den tidlige koloniseringen handler blant annet om handelskompanier og etableringen av slaveri, Spanias inntog i Amerika og koloniseringen av Nord-Amerika med fokus på konsekvens det fikk for indianerne. Tilhørende kapitlet er også seks utvalgte samtidige tekster fra ulike ståsted.

I tidlig kolonitid er det Storbritannias delaktighet som er mest vektlagt. Britene fikk sin første koloni i Virginia i dagens USA alt i 1607. Der etablerte de plantasjer og startet med tobakksproduksjon med stort hell. Konsekvensen europeernes inntog fikk for indianerne er også vektlagt. Det står at opp mot 90 prosent av den opprinnelige befolkningen på mellom 50-100 millioner, forsvant i løpet av de første 100 årene etter at Christoffer Columbus først ankom i 1492 (Grubb et al. 2016:262).

Det som i de norske lærebøkene har fått navnet ”den første verdenskrig”, blir i de danske bøkene omtalt som ”den såkalde kolonikrig i 1763”. Da Storbritannia fikk kontroll over østkysten i Nord-Amerika og siden de allerede hadde kontroll over India, etablerte Storbritannia seg som ”den ubetinget sterkeste europæiske kolonimagt” (Grubb et al. 2016:257).

Opplysningstidens idealer er framhevet som avgjørende for kommende forbud mot slavehandel på slutten av 1700-tallet. I forhold til motstanden som var i tidlig kolonitid, er det i de danske lærebøkene, som i de norske, tatt med et utdrag fra en av Bartolomé de Las Casas tekster fra 1542 ”Indianermassakren – en kort beretning om Vestindiens tillintetgørelse” (Grubb et al. 2016:273-275).

I forhold til de norske lærebøkene, er det et noe større fokus på Amerika, med to større utdrag fra samtidige tekster; Thomas Hariots ”en kort og sand beretning om det nyopdagede land Virginia, og om varene og om de indfødte beboeres natur og væremåde” fra slutten av 1500-tallet. Den andre samtidige kilder som er tatt med handler om Amerikanske casta-bilder, som ble brukt i undervisningsbruk for å skille de ulike etniske gruppene i et system av ”castas, en form for kaster, som kunne fastholde et klart rasebasert samfunnshierarki”. Illustrasjonene som ble brukt skulle gjøre det lettere å gjenkjenne de mange befolkningstypene som var. De illustrasjonene er også tatt med i boken (Grubb et al. 2016:281-283).

Fokus-bøkene bruker samme tidsinndeling for imperialismen, fra 1870-1914. Årsaken til imperialismen beskrives likt som i de norske lærebøkene. Det handlet om kontroll over

strategisk viktige områder, som Suez-kanalen og Panama-kanalen, som åpnet opp nye seilruter, blant annet til India, som var ”juvelen i kronen” for britene. Utviklingen av våpenindustrien og overlegne våpen nevnes som en forutsetning. Misjon og det å spre sivilisasjon, nevnes også som europeernes legitimering for ekspansjonen i Afrika. De samme sosialdarwinistiske teoriene med ”vitenskapelige” argumenter som kunne påvise de dominerte folks underlegenhet i forhold til de europeiske erobrerne”, er en annen faktor som er nevnt (Adriansen et al. 2016:199).

Økt konkurranse i Europa, behov for råvarer, økonomisk krise og nye markeder, er framhevet som den økonomiske bakgrunnen for imperialismen. Kritikken fra sosialistiske og marxistiske tenkere som mente imperialismen var en faktor for 1.verdenskrig, er også tatt med.

Afrika og kappløpet mellom Frankrike og Storbritannia som aktører er det skrevet mest om. Det er også tatt med kort om Japans ekspansjon i Asia. USAs økning av sitt territorium på det amerikanske kontinentet har også fått plass. Helt i tråd med de norske bøkene skriver de danske lærebøkene at kolonitiden var forskjellig rundt omkring i verden og har dermed utdrag fra Kina, India, Latin-Amerika og Midtøsten, som i de norske bøkene.

Det skrives en del mer om India, akkurat som i de norske bøkene, med Gandhis sivile ulydighet og fredelige motstand. I forbindelse med Asia er det også tatt med et utsnitt om hvordan Kina unngikk å bli splittet opp mellom de europeiske stormaktene.

Beretningen om ”kappløpet om Afrika” er nokså identisk med den norske, med Berlinkonferansen (1884-85), og oppdelingen av Afrika gjennom blodige kriger enkelte plasser (Sudan, Ghana, Sør-Afrika), der europeerne vant fram med overlegne våpen. Det er et særlig fokus på Sør-Afrika, med voksende nasjonalisme blant de hollandske etterkommerne, som førte til apartheid-lovene, og også om den nasjonalistiske bølgen som vokste fram, som også kom til Europa og var en faktor bak de kommende verdenskrigene.

Imperialismen oppsummeres med å konkludere med at det førte til en voksende økonomisk ulikhet i verden, men også noen fordeler, med lovgivning som fremmet menneskerettigheter og bygningen av jernbaner og industrianlegg. Men ”i de fleste tilfellene var fremskrittene dog dyrt betalt, og lang tids umyndiggjørelse hemmet veksten av et sivilisert samfunn, som selv kunne ta ansvaret for landets egen utvikling” (Adriansen et al. 2016:214).

5.2.4 Oppsummering

Det er i liten grad skrevet om Danmark-Norge som kolonimakt i det danske læreverket. Det som er interessant å merke seg er at det er nederlandske, franske, engelske, spanske, svenske og danske kjøpmenn, bosettere og plantasjeiere, som blir nevnt at koloniserte i Karibia og på det nordamerikanske kontinentet. Svenske er nevnt, men nordmenn var også en stor del av koloniseringen som skjedde. Trolig er det faktum at Norge var underlagt Danmark, og som tidligere nevnt ikke en selvstendig nasjon, en grunn til at for eksempel nordmenn ikke nevnes i det danske læreverket. Likevel synes jeg det er underlig at det ikke nevnes ettersom dette ikke er snakk om stater, men aktører fra ulike nasjoner. Det er rimelig å anta at nordmenn burde ha vært nevnt og at det er et poeng som har forsvunnet eller har blitt underspilt.

Det er skrevet om slaveopprør, men da er fokuset på opprøret på Haiti mot det franske styret i kjølvannet av den franske revolusjonen i 1791. Trolig fordi det pågikk i mange år og er en viktig historisk hendelse, så har den blitt viet plass, men det kan være greit å registrere at det ikke er nevnt noe om slaveopprør på de danske vestindiske øyer, som det var flere av. Det har Nicolas Weis Damkjær og Albert Scherfig skrevet om i artikkelen *Danmarks største arbejderopstand er skrevet ud af historien*. ”Opprøret blev slået brutalt ned af de danske myndigheder og er siden fortrængt, ikke bare fra historiebøgerne, men også fra arbejderbevægelsens fortælling om sig selv ...På få dage stod halvdelen af St. Croix i flammer under arbejderopstanden Fireburn” (Damkjær and Scherfig 2016). Over 60 arbeidere mister livet i Fireburn, som opprøret fikk navnet i ettertid. Opprøret i 1878 tvang fram en endring i likhet med opprøret på Haiti, så burde det ha vært viet plass til i historiebøkene? Det skjedde riktignok etter at slavene var frigitt og mye senere enn Haiti-opprøret, men er også et eksempel på et opprør i den koloniale perioden. Kanskje forsvant det litt mellom stoler på grunn av periodisering, siden imperialismen og det som skjedde i Afrika på samme tid har fått det fulle fokuset i historiebøkene.

Selve imperialismen er nokså likt beskrevet som i de norske lærebøkene med Storbritannia som den store hovedaktøren og generelt med små drypp om hva som skjedde i hele verden over. Her er det teknologi, moralsk ansvar, kapitalisme og behovet for nye markeder, som beskrives som grunner til imperialismen og det mer direkte styret, også etter slaveriet var forbudt over hele Europa.

6 Avkolonisering

Avkolonisering skjedde i ulike perioder i ulike steder i verden, akkurat som koloniseringen var ulik i Latin-Amerika, Afrika og Asia og også endret karakter da imperialismen og den mer direkte kontrollen over koloniene skjedde mot slutten av 1800-tallet. Da var allerede det meste av Latin-Amerika frigitt. Periodisering og perspektiver på avkoloniseringen er både likt og ulikt i de norske og danske lærebøkene.

6.1 Norge

Forklaringen på uavhengighet i Latin-Amerika henger sammen med de foregående revolusjonene, den amerikanske revolusjonen, der USA ble uavhengig med støtte fra Frankrike og løsrev seg fra det britiske imperiet og den franske revolusjon i 1789. ”Kampen for uavhengighet og demokrati ga også resultater i Latin-Amerika, der nesten alle spanske kolonier rev seg løs i løpet av de første tiårene på 1800-tallet. Mange spansktalende innbyggere i koloniene var inspirert av opplysningstidas ideer og erfaringene fra amerikanernes frihetskrig og den franske revolusjonen, i tillegg til at de var misfornøyd med et spansk kolonistyre som la hindringer i veien for økonomisk utvikling” (Eliassen et al. 2012:284). Læreboken skriver at den franske kolonien Haiti var først ute og ble selvstendig i 1804 etter historiens største slaveopprør. I 1826 var det kun Cuba og et fåtall andre øyer i Karibia som fortsatt var kolonier.

Neste bølge av avkolonisering som er omtalt i de norske bøkene er etter 2.verdenskrig. ”I 1945 lå store deler av verden under europeisk kolonistyre, men i løpet av noen tiår ble kolonialismen til historie nesten overalt”, det skyldtes i følge boken ”både at europeiske stater var svekket etter krigen, og at folk i koloniene kjemper for selvstendighet” (Eliassen et al. 2012:457).

I kapittel 21, er det viet 23 sider til avkoloniseringen, som heter *Frigjøring og utvikling i den tredje verden*. Det skrives om et svekket Europa etter krigen med knuste forestillinger om å være ”opphøyd” og tar for seg Atlanterhavserklæringen fra 1941 som handlet om alle lands rett til nasjonalt selvstyre. Millioner av afrikanere og asiater fra kolonilandene kjempet på fransk og britisk side under krigen men ”friheten kom ikke bare som en gave fra de gamle kolonimaktene, men (var) også et resultatet av befolkningens egen kamp” (Eliassen et al. 2012:490).

Samtidig ble maktforholdet mellom Sovjetunionen og USA i den kalde krigen som fulgte, viktig for hele verden i forhold til løsrivelse og frihet. Sovjetunionen som ville være ”kolonifolkets støttespillere i kampen mot imperialismen” og USA, som demokratiets forkjemper. USA gikk inn der ”de fryktet at radikale bevegelser eller kommunister ville komme til makten” eller der de kunne ”miste markeder og innflytelse” (Eliassen et al. 2012:462).

Tidslinjer har igjen et stort fokus på Storbritannia med frigjøringskampene i India og Sør-Afrika, men nevner også kort om vanskelig frigjøring andre plasser, som i Algerie, som ble selvstendig i 1962 etter lang krig mot de gamle franske koloniherrer da én million hadde mistet livet (Eliassen et al. 2012:491). Væpnet frigjøringskamp som måtte til for at de tidligere portugisiske koloniene Angola og Mosambik, skulle få sin selvstendighet i 1975. Sør-Rhodesias (dagens Zimbabwe) vanskelige kamp for frihet fra britene i 1980 skrives det også om. Den generelle oppfatningen var at det mange steder var en dyrkjøpt frihet.

Boken vier plass til Nelson Mandela og ANCs lange frigjøringskamp og frigjøringen fra apartheid-systemet i Sør-Afrika, der Mandela etter 27 år i fengsel ble landets første demokratiske president i 1994, etter sanksjoner fra nesten hele verden på 1980-tallet mot det brutale raseskillesystemet.

Ifølge boken var det i ettertid en kort opptur i Afrika med økonomisk og sosial framgang med bedre levekår og lavere barnedødelighet, men samtidig kom nedturen fort og det ble økonomisk krise og fattigdom, gjeldskrise og store sykdomsepidemier som hiv og aids (Eliassen et al. 2012:492-493).

Kolonitiden hadde satt dype spor og trukket opp unaturlige grenser, som førte til en rekke borgerkriger i en kamp om olje- og mineralressurser, i tillegg til religionskonflikter. Demokrati var vanskelig å innføre, og på 1980-tallet var det ”nesten ettpartistater eller militærdiktatur i nesten hele Afrika” (Eliassen et al. 2012:494). Det samme gjaldt for Latin-Amerika, men der militærdiktaturene begynte å vakle etter økonomisk krise på 1980-tallet. USA hadde da i mange årtier støttet motstandere til venstreradikale ledere og ”i løpet av 1980-årene måtte de militære gi fra seg makten både i Chile, Brasil og Argentina, og snart fulgte flere land etter. I 1990-årene ble det gjennomført demokratiske valg i de aller flere latinamerikanske land (Eliassen et al. 2012:501).

I frigjøringen om Asia, er USAs tilstedeværelse i forbindelse med Korea- og Vietnam-krigen, og ikke minst om Indias frigjøring fra Storbritannia i 1947 tatt opp som ”det store forbildet for andre kolonier som ønsket selvstendighet”. Læreverket har omtalt hvordan India ble en stor makt som klarte å bevare demokratiet som styreform og utviklet tungindustri og ble et ledende IKT-land på 1990-tallet (Eliassen et al. 2012:497).

Selv om det ble politisk selvstyre i alle de tidligere koloniene etter hvert, var det likevel ”langt fram til økonomisk uavhengighet. Fortsatt eide utenlandske storselskaper både fabrikker, plantasjer og gruver, og hadde fortsatt stor innflytelse på næringslivet”. Boken har tatt opp at det var flere toppmøter på internasjonal plan som skulle sikre en mer rettferdig verdensøkonomi på 1970-tallet. Men ny økonomisk krisetid i 1980- og 90-årene og innføringen av ”strukturtilpasning” med økt privatisering og lavere tollsatser, førte til mer økonomisk avhengighet av utenlandske långivere og storselskaper, står det i læreverket.

Kontrasten er mellom ”tapte tiår i Afrika” i motsetning til ”det asiatiske mirakelet”, der staten i samarbeid med private bedrifter, klarte å holde unna for utenlandsk konkurranse og begynte med storstilt industri både av klær, datatutstyr, biler og lignende. Det har ført til at asiatiske land med Sør-Korea og Japan i spissen, i dag er nasjoner med god økonomi og stor uavhengighet (Eliassen et al. 2012:507-509).

6.2 Danmark

De danske *Fokus*-bøkene viet noe mer plass til Haiti enn i de norske bøkene. De har skrevet om framveksten av frie mulatter, som selve eide jord og et dypt splittet samfunn, der den lille hvite overklassen ”nektet å følge de nye retningslinjene fra Frankrike” etter den franske revolusjonen, noe som førte til en rekke konflikter i perioden 1791-1804, da de siste franske troppene trakk seg ut. Haiti er framhevet som den første kolonien som løsrev seg, og startet en bølge der andre Mellom- og Søramerikanske land løsrev seg i årene som fulgte. Den amerikanske Monroe-doktrinen fra 1823, som ”advarte de europeiske maktene om at inblanding i suverene stater i Nord- og Sør-Amerika ville bli oppfattet som fiendtlige handlinger mot USA” er også omtalt som viktig i denne perioden (Adriansen et al. 2016:210).

India er også omtalt en del i de danske bøkene. Det skrives om den britiske tilbaketrekningen i 1947, der hinduene og muslimene som hadde stått mot det britiske styret, ble stadig mer uenig, noe som førte til at det ble dannet to stater i 1947: Pakistan og India (Adriansen et al. 2016:203-204).

Men så skjer det et markant skille fra de norske lærebøkene. I stedet for å gå inn på avkoloniseringen etter 2.verdenskrig i sin helhet, oppsummerer *Fokus*-bøkene i stedet for imperialismen på slutten av kapitlet som heter nettopp det, imperialismen. Det skrives om økende vestlig dominans på verdensmarkedet. ”I kraft af imperialismen blev de ikke-vestlige landes ønsker og behov underkastet de europæiske økonomiske og politiske interesser, og deres befolkninger blev udsat for diskrimination og racisme” (Adriansen et al. 2016:214). Oppsummeringen har fokus på at det skjedde uhemmet utførsel av ressurser, men også om utvikling av jernbaner, lovgivning som innførte menneskerettigheter og økonomisk utvikling. Men ”i de fleste tilfælde var fremskridtene dog dyrt betalt, og lang tids umyndiggjørelse hæmmede framvæksten af et civilt samfund, der selv kunne tage ansvaret for landets egen udvikling” (Adriansen et al. 2016:214).

Likevel er det en god del samtidige kildetekster i *Fokus*-bøkene, som *Jules Ferry: Forsvar for den franske imperialisme*, Dadabhai Naorojis tekst fra 1871 om *Fordelene ved det britiske styre av India*, Rudyard Kiplins kjente dikt *White mans burden*, *Traktat med Kongen av Benin fra 1892* og som tidligere nevnt utdraget fra *Grønlandskommisionens betænkning*.

Det er generelt lagt større vekt på samtidige kilder i de danske lærebøkene, og i de kommende kapitlene *Ideologiernes kamp og murens fald*, *Fra fattighjælp til velfærdsstat*, *Danmarks internationale placering fra 1914 til i dag* og *europæisk integration*, er det ikke skrevet noe særlig om avkoloniseringen etter 2.verdenskrig. Det er imidlertid en rekke samtidige kilder knyttet til hvert kapittel, men de handler ikke om kolonisering, imperialismen eller avkolonisering. Dette har med fokus, perspektiv og inndeling å gjøre. Inndeling av fokusområder vil i stor grad diktere hva som tas med og utelates, og dermed har avkoloniseringen forsvunnet litt ut av hovedboken i de danske læreverkene.

6.3 Oppsummering

De norske lærebøkene har valgt å prioritere og bruke plass på å omtale områder fra hele verden i forhold til avkolonisering, om blodige kriger og en dyrkjøpt frihet for de fleste, og sett på ulikhetene og kontrastene mellom friheten i Afrika og Asia. Det er mye stoff presset inn på få sider, men den røde tråden med å prioritere Storbritannia med stor vektlegging på India og Sør-Afrika, får en slags naturlig avslutning.

I de danske bøkene er avkolonisering nesten tatt helt bort og her oppstår det første store skillet mellom de norske og danske lærebøkene, der de danske bøkene har vektlagt andre sider av

historien og prioritert å ha flere samtidige kilder og tekster fra andre områder av verdens- og den nasjonale historien.

I forhold til den nasjonale historien kan det være verdt å nevne at det heller ikke er et særlig fokus på Danmarks egen avkoloniserings-historie i *Fokus*-bøkene. Verken den trøblete fortiden om Grønland, avviklingen av Dansk-Guinea på midten av 1800-tallet eller salget av de vestindiske øyer til USA i 1917. Det viser igjen at siden bøkene er skrevet med tanke på å nå bestemte læreplanmål for hver periodisering, så er det sider av historien som utelates. Danskene har imidlertid noe om egen kolonihistorien og avkolonisering i tilleggsverket *Kulturmøder i dansk kolonihistorie*, men altså er deres egen rolle som kolonimakt i hovedboken ikke egentlig en stor del av det store narrative.

7 Komparativ analyse og diskusjon

7.1 Komparativ analyse

7.1.1 Strukturelle rammer

Tema	Norge	Danmark	Likheter (fra -3 til +3)
Læreplanmål	Læreplanmålene er i stor grad rettet rundt kjønnspektiv sett i et historisk lys, om nasjonalstatens politikk overfor urfolk med særlig fokus på det samiske, kontrafaktisk-historie og fokus på en enkelt historisk person og presentasjon av han/henne.	Historiefaget er delt i fem. Kolonitiden er hovedstikkord i fire av fem, i en eller annen form. Ellers veldig lik de norske læreplanmålene med nokså åpne læreplaner og mål for opplæringen.	0
Alder elever	17-18 år	16-18 år	+2
Timer historie på videregående nivå, allmennfag	56/113 = 169 (2. og 3. år)	190 (1.,2. og 3. år)	+2
Siste revidering av læreplanen	2006	2005	+3
Gjennomsnitt			+1,75

De strukturelle rammene for historieundervisning i videregående skole er svært like mellom Norge og Danmark.

7.1.2 Historisk analyse av kolonisering

Tema	Norge	Danmark	Likheter (skala fra -3 til +3)
Årsaker til kolonisering	Billig arbeidskraft, ”Den hvite manns byrde”, nye markeder, strategisk viktig, opplysningstidens idealer	Opplysningstiden, industrielle framskritt, nye markeder, råvarer, strategisk viktig, nye markeder, ”Den hvite manns byrde”	+2
Begrepsbruk	Imperialisme, kolonialisme, koloni, imperium, sivil ulydighet, merkantilisme, handelskompani, slaveri,	Imperialisme, kolonialisme, koloni, merkantilisme, slaveri, plantasjedrift, teknologi, moral, rasisme, maktbalanse	+3
Hovedfokus	Storbritannia, India, Gandhi	Storbritannia, India, Nord-Amerika	+3
Danmark-Norge i kolonitid	100.000 slaver fraktet over på dansk-norske skip Christan 7.´s kongelige forordning mot slavehandel (1792)	Kort om livet for slavene på de vestindiske øyene Utdrag fra samtidige kilder: Christan 7.´s kongelige forordning mot slavehandel (1792), Grønlandskommisionens betenkninger, reisebrev fra Gullkysten	+2
Gjennomsnitt			+2

Den komparative analysen viser at undervisningen om koloniseringen også er svært lik mellom Danmark og Norge.

7.1.3 Historisk analyse av avkoloniseringen

Tema	Norge	Danmark	Likheter (skala fra -3 til +3)
Årsaker til avkolonisering	Økonomisk nedgang i Europa, nasjonalisme, demokratiske idealer etter verdenskrigen, rettferdighet	Mangler	-1
Hovedfokus	Sør-Afrika, India, militærkupp, diktatur vs. demokrati, nye supermakter blir aktører	Mangler	- 3
Problematisering?	Egeninteresser, dyre lån, fortsatt utbytte av råvarer, kapitalisme vs. demokrati	Europa i økonomisk krise etter krigen, mistet råvarer	-2
Kolonikriger	Sudan, Algerie, Angola, Mosambik	Mangler	-3
Dansk-norske kolonier	Mangler	Mangler	+3
Gjennomsnitt			-1,8

En komparativ analyse viser at undervisningen om avkolonisering i Danmark og Norge er svært forskjellig. Paradoksalt nok er den eneste likheten at lærebøkene mangler kunnskap om avkolonisering i de gamle dansk-norske koloniene. Samtidig er det også påfallende hvor store mangler som er i de danske lærebøkene om avkoloniseringen.

7.2 Diskusjon

Historiefaget i den videregående opplæringen i Norge og Danmark har en god del likheter, men også interessante forskjeller i oppbyggingen av faget, i timeantall og opplæringsmål. I Danmark er det likevel flere timer (190) enn i Norge (169) og elevene starter allerede på førsteåret, mens historie er et fag i andre og tredjeåret i Norge. Den siste store revideringen av læreplanen skjedde med et års mellomrom i 2006 og 2005, og bøkene jeg valgte ut for komparativ analyse, ble skrevet i tilstrekkelig tid etterpå, der bøkene som er utgitt ble skrevet med fokus på å nå de læreplanmålene som ble satt, men siden har blitt revidert. I forhold til hvor mye som er likt i Norge og Danmark, har læreplanmålene en del interessante forskjeller. Felles for Norge og Danmark er at det er mange læreplanmål. De er åpne og favner bredt, men på de mer konkrete opplæringsmålene, så er det som om kolonitiden blir så sterkt knyttet opp til imperialismen, at den tidligere koloniseringen som skjedde i de mange hundre årene før imperialismen nesten forsvinner litt vekk. Man kan så klart komme inn på nordmenns rolle i koloniperioden under læreplanmålet ”gjøre rede for næringsutvikling i Norge fra ca 1500 til 1800 og analysere virkningene for sosiale forhold i denne perioden”, men hvis det står lite i lærebøkene om norske aktører eller Danmark-Norge som kolonimakt, er det ikke sannsynlig at vil være naturlig for elevene.

I perioden der Kongeriket Danmark-Norge hadde kolonier, er det også et læreplanmål som går på å ”forklare drivkrefter bak den europeiske oversjøiske ekspansjonen og diskutere kulturmøter, sett fra ulike perspektiver”. Det gir stor frihet for lærerne, men der læreplanmålene har valgt å rette et mer spesifikt fokus og et mindre åpent læreplanmål i samme periode, er det for eksempel målet om å ”gjør(e) rede for sentrale trekk ved samisk historie og diskutere samenes forhold til stater med samisk bosetning fram til omkring midten av 1800-tallet”. Selv om det er et læreplanmål om oversjøisk ekspansjon, er det første norske læreplanmålet som har ordet koloni i seg; ”presentere sentrale trekk ved kolonialismen og situasjonen i et ikke-europeisk område på 1800-tallet, sett fra ulike perspektiver”. I og med at Norge i nevnte periode ikke lengre var under den danske krone, er det ingen læreplanmål som går spesifikt på norsk delaktighet i det koloniale systemet. Det er heller ikke noe særlig fokus på Danmark som kolonimakt i de norske lærebøkene, så da er det for mange historielærere heller ikke naturlig i å undervise om det i særlig stor grad. Når læreplanmålene ikke har mål som går på nordmenns delaktighet i tidlig kolonitid og i så stor grad fokuserer på Storbritannia og de andre stormaktene, er det kanskje fordi det bryter med bildet om Norge

som en undertrykt nasjon, som løsrev seg fra dansk overmakt og vant sin rett? Det er ikke slik at all urett nordmenn har gjort, har gått upåaktet hen i bøkene, men på grunn av tidsperioden og med en mulig antagelse om at Norge selv var en koloni, så portretteres ikke nordmenn i nevneverdig grad som utnyttede og overgripere i det koloniale systemet.

De norske læreplanmålene skiller seg fra de danske med fokuset på enkeltpersoner i historien gjennom målet om å ”presentere en historisk person og diskutere hvordan samtidige samfunnsrammer påvirket denne personens handlinger”. Det er tatt med i lærebøkene historier fra tiden under Danmark-Norge der seileren Osol Tellefsen ble fengslet av britene da Norge ble dratt med i Napoleonskrigene på grunn av Danmark, og om kjøpmannen Lauritz Pedersen Brinch og hans families fortelling om trelasteventyret på 1600-tallet. Man er i Norge opptatt av å se historien gjennom nordmenns øyne, og det er mange fortellinger og beretninger til historiske norske personer i så måte. Men nordmenn i kolonitiden, fra verken 1600-, 1700-, 1800- eller 1900-tallet, er ikke blant historiene som man har valgt å fokusere på i lærebøkene. Som jeg skrev tidlig i oppgaven, kunne det absolutt ha vært rom for å se på kolonitiden, også fra et norsk eller dansk perspektiv. Så langt, til og med i de seneste læreverk som *I ettertid* fra 2016 med historiske enkeltpersoner i fokus til hvert kapittel, er det likevel svært knapt omtalt. Det har naturlig nok å gjøre med valget om hvordan man har delt inn tidsperioder og hva man fra et overordnet perspektiv og dermed læreplanmål, har ansett som viktig for den perioden.

Det er ikke slik at norsk eller dansk delaktighet i kolonitiden er skrevet ut av historiebøkene, men siden dette er et læreverk skrevet ut fra statlige retningslinjer for hva som er viktig i opplæringen, er Danmark-Norge i kolonitiden ikke nevnt i annet enn små drypp. Det er i forhold til tidlig kolonitid fokusert nokså likt i Norge og Danmark på oppdagelser og erobringer, undertrykkelse av lokalbefolkning, slaveri ogorstilt sjøfart. Hvorfor Danmark-Norge ikke er fokusert mer på i de norske bøkene, er dermed underlig, selv om Norge ikke hadde selvstendighet.

Når det gjelder senere imperialismen er det for eksempel nokså like framstillinger. Mahatma Gandhi er trukket fram i både danske og norske læreverk som forkjemper mot den koloniale fortiden. Avkolonisering er et tema som ikke vektlegges i de danske bøkene, men som har fått plass i *Tidslinjer*. Det er der det egentlig er en vesentlig forskjell mellom de danske og norske lærebøkene, men de danske bøkene har et mye større nasjonalt fokus på Danmarks rolle i framveksten av velferdsstaten, den kalde krigen og særlig mer plass til hva som har skjedd i

Europa fra etter 1945 og til i dag med en rekke samtidige kilder og tyngre trykk på Danmarks og danskers aktive rolle i Europa. Det er litt merkelig ettersom ”avkolonisering” i de danske læreplanmålene er et av fire kjernestoff-områder i epoken 1914-1989: Kampen om det gode samfunn. De andre er ideologienes kamp, velferdsstaten og murens fall. For øvrig er de danske læreplanmålene veldig lik de norske læreplanmålene med nokså åpne læreplaner og mål for opplæringen.

Kanskje kan forklaringen ligge litt i at danskene har boken *Kulturmøder i dansk kolonihistorie* som et tilleggsværk. Min komparative analyse har hovedsakelig gått på hovedverkene innenfor historiefaget. Det kan argumenteres med at det finnes et tilleggsværk som kan brukes, men i hvor stor grad dette gjøres kan man selvsagt stille spørsmål ved. Det er også et interessant funn i seg selv at kolonispørsmål skyves ut av hovedverket og plasseres i et eget bind. Samtidig har den senere debatten i Danmark vært betydelig i forbindelse med 100-årsjubileet for salget av Dansk Vestindia til USA. I og med at Danmark solgte sine kolonier, var ikke Danmark en aktør i avkoloniseringen i Afrika, Sør-Amerika og Asia. Debatten om forholdet mellom fastlands-Danmark og Grønland (og til en viss grad Færøyene), kan også spille inn. Sterke krefter på Grønland hevder at Danmark behandler Grønland som koloni, mens danske myndigheter hevder at både Grønland og Færøyene har betydelig selvstyre.

I Norge har det også kommet kritiske røster på banen i forbindelse med markeringen for 100 årssalget av Dansk Vestindia. En mastergradavhandling fra UiB viser også hvordan en rekke norske skip frekventerte mellom Norge og Dansk Vestindia på slutten av 1700-tallet (Hansen 2012:73). Forfatteren Fartein Horgar publiserte i 2016 boken ”Paradisets Elendige”, første bind i en serie på fem bøker, som omhandler dansk-norsk kolonitid i Karibia. I kronikken ”Norges grusomme kolonihistorie”, kritiserer Horgar norske statsministere for å underspille norsk delaktighet i kolonitiden. Han har skrevet mer om den rasistiske og brutale behandlingen slavene fikk og måten de ble sett på som maskindeler i de dansk-norske koloniene, og mener at Norge har et ansvar, som man ikke har tatt. ”Danmark og andre nasjoner som har tatt innover seg det kollektive ansvar, kaller det kolonitid. Afrikanere, afrokaribiere og afroamerikanere kaller det slavetid. Her til lands kaller vi det seilskutetid, og lengter skamløst tilbake til den gang Norge var å regne med” (Horgar 2017).

Norske aktører i det koloniale systemet har kommet mer på agendaen i forskningen de siste årene. For et par år siden kom det litt fram om norske aktører i den senere kolonitiden i forbindelse med forskningsprosjektet ”in the wake of colonialism”, som handlet om norsk økonomisk virksomhet i den koloniale verden fra 1870-1950. Et forskningsprosjekt ledet av Kirsten Alsaker Kjerland, som blant annet resulterte i flere bøker, blant annet *Kolonitid – Nordmenn på eventyr og big business i Afrika og Stillehavet*. Boken førte blant annet til en utstilling om temaet ved Bergen Naturhistoriske Museum, står det i artikkelen *Norges fortrenkte kolonitid*. Kjerland er klar på at Norge og nordmenn har dratt fordel av og ikke stå til ansvar for egen delaktighet i det koloniale systemet: ”Norge sees gjerne på som et lite og uskyldig ”annerledesland”. Dette er en versjon av historien som gir og har gitt Norge fortrinn som fredsmekler- og bistandsleverandør. Realiteten er snarere den at nordmenn – ved siden av å ha betydelige økonomiske interesser i koloniene – også mentalt har vært minst like koloniale som befolkningen i Europas imperier” (Nilsen 2009).

På tross av at det de senere år er kommet betydelig faghistorisk litteratur om Norges rolle under den dansk-norske koloniseringen, ser dette ut til ikke å ha kommet frem til skoleverket. Både Roald Berg og Kirsten Alsaker Kjerland som har forsket på nordmenn i det koloniale systemet og Norges senere delaktighet også etter ”dansketida”, er klare på at Norge utenrikspolitisk har hatt en stor fordel internasjonalt av å være en nasjon med en ”plettfri” fortid. Norske aktørers medvirkning i tiden under Kongeriket Danmark-Norge, nevnes kun i enkeltsetninger veldig generelt i lærebøkene. Etter Norge ble selvstendig i 1814, så er heller ikke Norges rolle i forhold til kolonitiden noe som er særlig vektlagt. Andre historier skildres mer nærgående, mens Norge, nordmenn og kolonitid, sjelden er ord som går hånd i hånd i lærebøkene. Jeg er av den oppfatning at dette mørke kapitlet i historien er noe som bør vies mer plass fordi det faktisk var høyst reelt og bør diskuteres som en naturlig del av historien.

8 Konklusjon

En komparativ analyse gir mulighet for å se både ulikheter og likheter innenfor et felt. I denne oppgaven har jeg sett flere likheter og samtidig gjort noen spesielle funn om hvordan kolonitiden behandles i norske og danske lærebøker. Oppbygningen og strukturen i norsk og dansk historieundervisning er svært lik. Også når det gjelder tidlig koloniseringen og kolonitiden, er norske og danske lærebøkene nokså like. Fokusområder og stoffmengde er nærmest identisk med små variasjoner. Begreper og årsaksanalyser i forhold til kolonitiden vektlegges, forklares og utdypes nokså likt på norsk og dansk side. Det er en gjennomgående hovedvekt på Storbritannia med særlig fokus på India og Sør-Afrika i både de norske og danske lærebøkene. Ved avkoloniseringen skjer det et viktig skille mellom bøkene, ettersom det er viet en del plass med forklaringer og problematiseringer rundt i de norske bøkene, mens det er et tema som nesten er forsvunnet ut av de danske bøkene. Selv om Danmark har en egen bok ved siden av hovedverket, er mangelen på innhold om avkoloniseringen et første funn i denne masteroppgaven.

Det andre funnet i denne oppgaven er at hverken i norske eller danske lærebøker vies det noe særlig oppmerksomhet til avkoloniseringen av dansk-norske kolonier. Det kan kanskje forklares ved at hverken Danmark eller Norge var koloniherrer da disse landene fikk sin selvstendighet. Det er imidlertid påfallende all den tid det var Danmark-Norge som i stor grad stod for koloniseringen av landene.

Det tredje funnet er at både i Norge og Danmark er det på tross av relativt stor faghistorisk interesse og litteratur om kolonitiden, svært lite i lærebøkene om Danmark-Norges rolle som kolonimakt. Det er nevnt at Danmark-Norge fraktet rundt 100.000 slaver fra Afrika til Karibia i løpet av slavehandelens tid, men ikke i noen bøker er enkeltaktører nevnt i noe særlig grad i forbindelse med det. At Danmark-Norge hadde kolonier både i Asia, Afrika og Karibia, er nevnt i både de norske og danske bøkene, men det er svært knapt omtalt og ikke dyptgående. I en tid der man trengte å gå få tiår tilbake for å skrive om norske anti-helter, som drev med menneskehandel og utnyttelse av mennesker, har man heller valgt å fokusere på de store kolonimaktene og andre sider ved den nasjonale historien.

Det er en mørk periode og en trøblete fortid, men norske og danske aktører var en del av dette systemet i hundrevis av år. I Norge virker debatten å være nokså fraværende om norsk delaktighet, men det har vært tendenser til å komme stadig flere vitenskapelige bøker og

mastergradsavhandlinger som diskuterer norsk delaktighet. Men er det som den norske historieboken *Tidslinjer* framhever, en debatt om Norge egentlig var en dansk koloni? Det kan være slik at det råder en slik oppfatning eller konklusjon, men fratrar det norske historiebøker å unnlate og nevne eller skrive om norske aktører i det koloniale systemet. Det er etter mitt skjønn uheldig. I de danske bøkene er det naturlig nok skrevet noe mer, men også lite om dansk delaktighet, selv om det er en egen bok kalt *Kultur møder i dansk kolonihistorie*, som utfyller nokså mye av de svarte hullene fra boken.

Det kan virke noe paradoksalt at hovedfokuset i lærebøkene både i Norge og i Danmark er at kolonisering og avkolonisering var noe som hovedsakelig ble drevet av Frankrike og Storbritannia. Selvsagt var disse to landene, sammen med andre europeiske stormakter, de viktigste aktørene. Det er også riktig at avkoloniseringen i deres gamle kolonimakter skjedde på et mye senere tidspunkt og i flere tilfeller som resultat av blodige frigjøringskriger. At kolonisering også var noe som både Norge og Danmark var en del av, er sterkt underkommunisert. Ikke bare i sydligere strøk, men også i arktiske områder gjennom norsk ishavsimperialisme og dansk styre av Island, Færøyene og Grønland.

Kolonitiden er en del av både norsk og dansk fortid, og det er på tide at det også får mer plass i historiebøkene. Danmark har kommet lengre med den pågående debatten, blant annet med tilleggsverket som jeg har nevnt. Det er også naturlig ettersom Danmark regjerte over Norge fram til 1814, men jeg mener at ”dansketida”, hvordan enn man velger å se på den, ikke fritar nordmenn for å være en del av det koloniale systemet, og Danmark-Norges rolle som kolonimakt bør inn i historiebøkene for den videregående opplæringen i større grad, og ikke bare være et tema for vitenskapelige bøker og artikler.

9 Litteratur

- Adriansen, Inge, Lars Andersen, Hans Branner, Claus Friisberg, Ulrik Grubb, Karl Johann Hemmersam, Birgitte Holten, Ulrik Langen, Carsten Lykke-Kjelsen, Jensen Roslyng, Palle og Michael Seidelin, *Fokus - kernetof i historie 2 Fra opplysningsstid til europeisk integrasjon*, bd. 2 i Kerstin W. From (red.), København 2016.
- Arrouas, Michelle, *Huller i hukommelsen*, 2016,
<https://www.information.dk/kultur/2016/10/huller-hukommelsen> [lest/sitert 11.03.2017].
- Balsvik, Randi Rønning, *Afrika i eit historiografisk perspektiv* 2004.
- Berg, Roald, Norsk utanrikspolitikk etter 1814, *Oslo: Det Norske Samlaget*, 2016.
- Boje, Per, Ole Feldebæk og Ole Justesen: Kolonieme i Asien og Afrika, København 1930, 468 s. og Ove Hornby: Kolonieme i Vestindien. København, Politikens forlag 1980, 394 s, *Historisk Tidsskrift*, 1996.
- Brain, Statistic, *Countries That Give The Most In Foreign Aid Statistics*, 2016,
<http://www.statisticbrain.com/countries-that-give-the-most-in-foreign-aid-statistics> [lest/sitert November 2, 2016].
- Brimnes, Niels, <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/de-vestindiske-oer-dansk-vestindien/>, 2015.
- Damkjær, Niclas Weis og Albert Scherfig, *Danmarks største arbejderopstand er skrevet ud af historien*, 2016, <https://www.information.dk/moti/2016/09/danmarks-stoerste-arbejderopstand-skrevet-historien> [lest/sitert 11.03.2017].
- Dørum, Knut, Synnøve V. Hellerud, Ketil Knutsen og Magne Njåstad, *I ettertid*, bd. 1 i Aschehough (red.), *I ettertid*, 1. utg., Skien 2016.
- Economist, The, *The next supermodel*, 2013,
<http://www.economist.com/news/leaders/21571136-politicians-both-right-and-left-could-learn-nordic-countries-next-supermodel> [lest/sitert November 8, 2016].
- Eliassen, Jørgen, Ola Engelién, Tore Linné Eriksen, Egil Ertresvaag, Ole Kristian Grimnes, Synnøve V. Hellerud, Lene Skovholt, Knut Sprauten, Herdis Wiig og Andreas Øhren, *Tidslinjer 1+2* i Bjørnar Egeland (red.), 1. utg. 2012.
- Feldebæk, Ole, Kåre Lunden: Norsk grålysning. Norsk nasjonalisme 1770-1814 på almenn bakgrunn. Oslo. Det norske Samlaget, 1992. 208 s. 198 NKr, *Historisk Tidsskrift*, 1992.
- George, Alexander L og Andrew Bennett, *Case studies and theory development in the social sciences* 2005.
- Grubb, Ulrik, Karl Johann Hemmersam, Peter Ørsted, Kurt Villads Jensen, Brian Patrick McGuire, Lars Peter Visti Hansen, Kim Beck Danielsen, Johan Møhlenfeldt Jensen og Pernille Ipsen, *Fokus - kernetof i historie I Fra antikken til europeisk ekspansjon*, bd. 2 i Kerstin W. From (red.), København 2016.
- Gøbel, Erik, Dansk sejlads på vestindien og guinea 1671-1807, *Handels-og Søfartsmuseets Årbog*, 1982.
- Hansen, Stefan Williams, *Med rom for handel: En undersøkelse av skipstrafikken og handelen mellom Bergen og de dansk-norske koloniene i Vestindia fra 1754 til 1780*: The University of Bergen 2012.
- Hatlen, Jan Frode, Hva mener vi egentlig med «historiedidaktikk»? , 2015.
- Horgar, Fartein, *Norges grusomme kolonihistorie*, 2017,
<http://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/Norges-grusomme-kolonihistorie-540062b.html>.

- Jarausch, Konrad H, Removing the Nazi stain? The quarrel of the German historians, *German Studies Review* nr. 2, 1988.
- Jensen, Bernard Eric, *Historie-livsverden og fag* 2003.
- Kjerland, Kirsten Alsaker, *Nordmenn i det koloniale Kenya* 2010.
- Kjerland, Kirsten Alsaker og Anne K Bang, *Nordmenn i Afrika-afrikanere i Norge* 2002.
- Klem, Knud, *Det kgl. Oktr. Østersøisk-guineiske handelsselskab* 1970.
- Lund, Erik, Historiebevissthetsbegrepet i engelsk historiedidaktikk: teoriutvikling og didaktisk konkretisering i en ny læreplan, *Historiedidaktik i Norden*, 2012.
- Lund, Erik, *Historiedidaktikk: en håndbok for studenter og lærere* 2011.
- Meaney, Thomas, 2011, <https://www.thenation.com/article/getting-denmark-francis-fukuyama/> [lest/sitert 8 november, 2016].
- Melve, Leidulf, Komparativ historie: ei utfordring for historiefaget?, *Historisk tidsskrift* nr. 01, 2009.
- Meyer, Frank, " *Dansken, svensken og nordmannen--*": skandinaviske habitusforskjeller sett i lys av kulturmøtet med tyske flyktninger: en komparativ studie, bd. 14 2001.
- Ministeriet for barn, undervisning og likestilling, *Gymnasiereformen: Læreplan i historie, 2013*, <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=152507 - Bil27> [lest/sitert 09 november, 2016].
- Mykland, Knut, Firehundreaarig natten, *Historisk Tidsskrift*, 1986.
- Neumann, Iver B, Innledning: Det danske imperium og 1814, *Internasjonal Politikk* nr. 03, 2014.
- Nilsen, Torbjørn, *Norges fortrenge kolonihistorie*, 2009, <http://samfunnsvitern.com/norges-fortrenge-kolonihistorie/> [lest/sitert 24.04.2017].
- Oftedal Telhaug, Alfred, Odd Asbjørn Mediås og Petter Aasen, The Nordic model in education: Education as part of the political system in the last 50 years, *Scandinavian journal of educational research* nr. 3, 2006.
- Rigsarkivet, *Dansk Vestindien - Kilder til historien*, <https://www.virgin-islands-history.org/timeline/oerne-saelges-usa/>.
- Rostgaard, Marianne og Lotte Schou, *Kulturmøder i dansk kolonihistorie* 2010.
- Rånes, Ina Victoria Nebb, *Den dansk-norske transatlantiske slavehandelen - En kvalitativ analyse av dens omtale i norsk og dansk historielitteratur* (Master), Trondheim: NTNU 2016. https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/453522/R%C3%A5nes,_Ina_Victoria.pdf.
- Sletbakk, Bjørn-Terje, Europa i Afrika-et utviklende overgrep: fremstillingen av kolonitiden i Afrika fra 1870 til 1960 i historiebøker for gymnas og videregående skole, 2011.
- Stugu, Ola Svein, *Historie i bruk* 2008.
- Utdanningsdirektoratet, *Læreplan i historie - fellesfag i studieforbereende utdanningsprogram*, 2006.
- Wæhle, Espen, SCANDINAVIAN AGENTS AND ENTREPRENEURS IN THE SCRAMBLE FOR ETHNOGRAPHICA DURING COLONIAL EXPANSION IN THE CONGO, *Navigating Colonial Orders: Norwegian Entrepreneurship in Africa and Oceania*, 2014.